No. 11. Donderdag 15 Maart 1917. 17de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

ORGAAN DER VEREENIGING

OOST EN WEST

Opgericht door Kolonel G. E. V. L. van Zuylen, 21 Maart 1900.

„Het Koloniaal belang is een algemeen Nederlandsch belang".

KANTOREN:

HOOFDBESTUUR .... } HEULSTRAAT 17, DEN HAAG.
INLICHTINGENDIENST ..... } TELEFOON 4519.

MEDEDEELINGEN of INGEZONDEN STUKKEN moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan de Presidente: HEERENGRACHT 7, DEN HAAG.

KOLONIAAL
ARBEIDS- EN INFORMATIE-BUREAU „OOST EN WEST":
TIJDELIJK HEULSTRAAT 17, DEN HAAG, TEL. 4519.

Voor *Administratie* en *Verandering van Woonplaats* wende men zich tot den Administrateur: HEULSTRAAT 17, Tel. 4519.
Voor *Advertentiën* tot de DRUKKERIJ TEN HAGEN, NOBELSTRAAT 20, Telefoon intercomm. 2793, beiden DEN HAAG.

VEREENIGING „OOST EN WEST",
Afdeeling 's-Gravenhage.

—o—

Vrijdag 23 Maart a.s. zal Mejuffrouw *Aug. de Wit*, in de bovenzaal van de *Oranje-Societeit, Prins Hendrikplein, den Haag*, een VOORDRACHT houden over *de Battaks van de Hoogvlakte*, met lichtbeelden, aanvang *8 uur*, 's avonds.

Toegangskaarten voor de leden met introducé(e)s zijn vanaf Maandag 11 Maart a.s. tot en met Dinsdag 20 Maart d.a.v. verkrijgbaar: „Boeatan", Heulstraat 10 en Laan van Meerdervoort 187, van 10—12 en van 2—4 uur.

Aan laatstgenoemd adres kunnen deze kaarten ook schriftelijk worden aangevraagd.

Malaria in Ned.-Indië.

—o—

De lezing van het stukje over hulp aan behoeftige kraamvrouwen en zuigelingen te *Cheribon*, voorkomende in „*Stemmen uit de Eur. pers in Ned.-Indië*" in nummer 10 van dit blad, bracht mij in herinnering, wat een civiel-geneesheer van Midden-Java mij een paar jaren geleden meedeelde, n.l., dat het sterftecijfer op Java beheerscht wordt door de *malaria*.

Had die geneesheer gelijk met zijn bewering?

Als we lezen, dat uit onderzoekingen van d o k t e r S c h o l l gebleken is, dat de groote kindersterfte (circa 50 pct.), op de hoofdplaats Cheribon toe te schrijven is aan de malaria, welke de moeders ongeschikt maakt om haar zuigelingen de borst te geven, dan vragen we ons toch af, wat doet de Regeering om in dien toestand verandering te brengen. Laat ze dat aan het particulier initiatief over, dan kan ze zeker wezen, dat dit tekort zal schieten.

Al zijn we door den dolzinnigen oorlog er gewend aan geraakt, om het verlies van menschenlevens te tellen bij duizenden, als we ons even indenken in den toestand te Cheribon, dan is het toch verschrikkelijk een zuigelingen-sterfte van ca. 50 pct.

Het is bekend, dat er plaatsen en streken zijn, die in een kwaad gerucht staan, wat de malaria betreft. Het gewest Semarang staat daarbij met een zwarte kool aangeteekend. Schreef men mij niet onlangs van Inlandsche zijde uit Djoewana: „Nu, wat het klimaat van Dj. betreft, men kan gerust zeggen, dat het hier alles behalve gezond is. In de kampongs is het haast niet denkbaar, hoeveel zieken er dagelijks voorkomen. U kunt geen enkel huis binnenstappen, of u treft er zieken aan. Dit alles niettegenstaande de ruime verstrekking van kinine-tabletten. De zee- en moeraslucht is er werkelijk niet gezond, daar komt nog — natuurlijk — bij de muskietenplaag — dat is vanwege die *poel*" (de Schr. heeft Dj. een poel genoemd in zijn brief), dus — hierdoor kan de malaria gemakkelijk van de eene mensch op de andere overgebracht worden".

Ik heb getracht betrouwbare cijfers te vinden voor de sterfte onder de Inlanders, doch dat is me niet gelukt.

Wel trof ik in het Koloniaal Verslag van 1915 het volgende aan:

„*Malaria*. De grootste meerderheid der in de ziekeninrichtingen opgenomen zieken werd voor m a l a r i a behandeld. De sterfte aan malaria was zeer uiteenloopend, meestal echter gering.

Zwartwaterkoorts werd slechts waargenomen te Sibolga (22 gevallen)"

De opmerking, dat de sterfte aan malaria zeer uiteenloopend was, doch meestal gering, zegt in zijn onbepaaldheid heel weinig.

In hetzelfde verslag lezen we onder: „Sterftecijfers naar de doodsoorzaken in % van het totaal aantal overleden Europeanen over 1914":

Malaria: Batavia 6 — Semarang 22.1 — Soerabaja 1.9, waaruit blijkt, dat Semarang zeer ongunstig afsteekt bij haar zusteren. Deze cijfers hebben betrekking op de Europeanen; gerust kunnen we aannemen, dat die voor Inlanders, welke onder minder hygiënische omstandigheden leven en over het geheel minder weerstandsvermogen hebben dan de Europeanen, een nog ongunstiger indruk zullen maken.

Er gaat van den Inlander een roep uit om onderwijs en de Regeering tracht naar vermogen aan dien drang te voldoen, doch het ware wenschelijk dat er van den Inlander een even groote roep om gezondheid uitging; want hoe kan in een streek, waar de bevolking vergiftigd is door de malaria, waar moeders haar kinderen niet kunnen zoogen, hoe kan daar het onderwijs tot zijn recht komen. Zij, die bekend zijn met Inlandsche leerlingen, weten hoeveel gestellen voortdurend lijden onder de sloopende malaria.

Millioenen zijn er uitgegeven voor de bestrijding van de pest, duizenden en nogmaals duizenden worden jaarlijks beschikbaar gesteld om dien vreeselijken vijand te bekampen, en al is er aanvankelijk veel geld zonder resultaat verbruikt, niemand zal daarvan de Reg. of den Geneesk. Dienst een verwijt maken, daar er vrijwel in den blinde rondgetast werd om de juiste bestrijdingsmiddelen te vinden, en dat temeer niet, waar door den pestbestrijdingsdienst heel wat ongerechtigheden opgeruimd zijn, die voor het oog verborgen in de kampongs en Chineesche wijken voortwoekerden, niet het minst op de afdeelings- en gewestelijke hoofdplaatsen. En het is de goede zijde van de pest, dat zoodoende de woningtoestanden in de door de pest geteisterde streken verbeterd zijn.

Waar de pest echter zooveel aandacht in beslag neemt, schijnt de vraag gewettigd, of de Reg. wel voldoende denkt aan andere ziekten, die welhaast volksziekten genoemd mogen worden, n.l. de malaria en de tuberculose in de eerste plaats.

Wat doet de Reg. ter bestrijding van de malaria?

Door de verstrekking van kinine-tabletten wordt de ziekte niet in haar wortel aangetast, hoogstens tijdelijk onderdrukt.

Italië en Panama bewijzen toch, dat het mogelijk is de malaria te bestrijden.

Laat de Reg. dan eens met ruime hand de millioenen beschikbaar stellen, noodig voor een methodische bestrijding van de malaria, een bestrijding, welke er zich op toelegt de oorzaken van de ziekte weg te nemen, dus bodemverbetering, muskietenbestrijding en wat dies meer zij.

De heer H. F. Tillema heeft het in zijn werk „Over 't vraagstuk van „het wonen" in Kromo's groote land" zoo juist gezegd, dat er nog zooveel gedaan moet worden, dat „letterlijk *alles* wacht op voorziening: gezondheidsdienst, kampongverlichting, stadsreiniging, doorbraken der vele veel te dicht bebouwde buurten, verbetering der volkshuisvesting, bodemdrainage, feacaal-afvoer, voedingsmiddelen-contrôle, enz., enz.; letterlijk niets is er nog in orde!

Zou het niet wenschelijk zijn naast of verbonden met den pestbestrijdingsdienst een malaria-bestrijdingsdienst in te stellen, volgens de ideeën, indertijd door den Bataviaschen arts Crediet in een brochure neergelegd?

Sinds jaren sterven er aan malaria meer menschen dan er aan de pest ten offer vallen; er is dus alleszins reden voor de Reg. om krachtig in te grijpen teneinde de volksgezondheid te verbeteren, de sterfte te verminderen, doch ook het ras krachtiger en energieker te maken, want in iederen malarialijder gaat heel wat levensenergie te gronde, ook al sterft hij niet aan de ziekte.

Hk.

Drankbestrijding in Nederlandsch-Indië.

Door E. SCHMüLLING.

Volgens *Het Koloniaal Weekblad* van 25 Januari j.l. heeft de oud-ass.-res. Walbeehm, bekende en volhardende voorvechter op dit gebied, een algemeen drankverbod bepleit. Dit moge in beginsel algeheele instemming verdienen, maar uit een oogpunt van practisch anti-alcoholpolitiek ware het beter, zelfs bij uitsluiting geboden, eerst aan te dringen op ééne drankordonnantie voor geheel Indië; na welker inwerkingtreding met één slag de bestaande gewestelijke en gemeentelijke verordeningen zouden kunnen vervallen.

In deze ordonnantie worde opgenomen, wat de thans bestaande lokale verordening aan scherpste formuleeringen en verste strekking reeds inhoudt en een deel, zoo groot mogelijk, van de ondervolgende punten; hetgeen — om welke reden dan ook — in die ordonnantie kan worden opgenomen, krijge hare plaats in eene Regeerings-toelichting daarop; dan wel de Regeering neme haar, c. q. nog andere, op in eene Beginselverklaring omtrent het vraagstuk; deze kan dan tevens dienen als richtsnoer of gedragslijn, zelfs ruggesteun voor allen, die in bestrijdenden of beperkenden zin met dit vraagstuk te maken hebben en daarin worde als wettelijk einddoel aangekondigd het door den heer W. bepleite drankverbod.

Deze wijze van handelen is niet nieuw: waar men in 1878 de geleidelijke opheffing der Gouvernements Suikercultuur aanving en zij in 1891 tot het verledene begon te behooren; zoo begon ook in 1893 de Opium-regie en is eerst in 1915 voor geheel Indië doorgevoerd.

Thans reeds een algemeen drankverbod af te kondigen, zoude, in wetgevend-evolutieven zin, een lijn van te groote ongeleidelijkheid beteekenen, een maatregel, te diep ingrijpend en te hard schokkend de belangen van allen, wier levensbestaan met het alkoholbedrijf in verband staat. Men moge zich al bij de bestrijding en ter doodbrenging van welke „draken" ook — „draken" volgens een gezegde van wijlen den Directeur van het Koloniaal Museum Van Eeden, in de „Indische Mercuur", bedoeld als sociale euvels, anti-sociale toestanden, economische misstanden — niet behoeven te storen aan de misnoegde gezichten en gebalde vuisten, evenmin als aan de zuchten en vervloekingen der bereiders van alcoholische dranken, importeurs, handelaars, hunne arbeiders, helpers en trawanten; de Overheid of Wetgever moge geneigd zijn bij de instelling van weldadige maatregelen daaroverheen te stappen, de uit hun

bedrijf te dringen of gedrongen lieden kunnen echter rechten en aanspraken doen gelden op een bekwamen tijd van aanpassing en overgang tot andere bedrijven en bestaanswijzen, vanaf het oogenblik, dat het doodsklokje voor hen begint te luiden tot aan dat van het heengaan van op zijn allerminst het *misbruik* van sterken drank. De branderijen zullen dan kunnen zijn veranderd in aanmaakplaatsen van heilzamer voortbrengselen.

Het is eene verblijdende stap in de goede richting van de Indische Regeering, dat zij sinds het begin van 1917 den verkoop van alcoholische dranken aan alle stations en halten der Staatsspoor en in de Cantinen verboden heeft. Dit kan, zij het dan helaas ook met eene te lange tusschenpoos, beschouwd worden als de voortzetting der afschaffing van den oorlam bij Land- en Zeemacht. Deze flinke eerste stap moet echter gestadig door vele andere gevolgd worden, want de baan is nog lang.

De strijd tegen den sterken-drank worde zoo methodisch mogelijk gevoerd. Het eerst moeten uitgetrokken worden zijne venijnigste en kwaadaardigste gifttanden: de geconcentreerde z.g. „kleine dranken" als jenever, brandy, rhum, whisky, vermouth e. .a; in het tweede gelid komen de zware wijnen en daarna de lichte wijnen en bieren, tot men zoo ver is, dat het „misbruik" is geworden een absoluut overwonnen begrip, zooals het cultuurstelsel of de Postpaarden. De bestrijdings-actie is gelijk te tellen met eene drijf- en klopjacht. Jagermeester is het Staatsgezag; de jagers en drijvers ziin de navolgende maatregelen, de in de tweede alinea bedoelde „punten", om het groot en klein wild uit te roeien en te verdelgen:

1°. Absoluut verbod van alle reclame-advertenties, aanprijzingen met prenten waar ook, in winkels, dag- en weekbladen, stations en haltegebouwen, muurvlakten, pleinen, aan schaduw- en andere boomen enz., doch in plaats daarvan het aanbrengen van pakkende teekeningen met korten toelichtenden tekst, waaruit de kwade en treurige gevolgen van drankmisbruik voor iedereen op duidelijke en treffende wijze blijken; dit dan ook in de landstalen, het Chineesch inbegrepen. In de dag- en weekbladen worde daarentegen eene vaste rubriek met den titel *Bestrijding van maatschappelijke Euvels*, opgenomen, waarin gewag gemaakt en bechrijvingen gegeven worden van successen met methoden op 't gebied van drank-, opium-, woeker-, pest- en andere epidemie-bestrijdingen, en die van slechte woning- en huisvestingstoestanden.

2°. Verbod niet alleen van etaleering in de winkelramen, maar zelfs gebod om alle sterke dranken in de winkels achteraf, dus zoo weinig in het oog vallend als mogelijk op te stellen of te bewaren, zoodat ze als gevaarlijk zijn gekenmerkt en er aldus het stigma van minderwaardigheid aan is gegeven; eene soort tegenhanger van „de vergiftenkast" in apotheken.

3°. Op alle onderwijsinrichtingen worde bii de lessen in hygiëne met klem gewaarschuwd voor sterken drank- en opium-misbruik, en ditzelfde gedaan bij de verspreiding van Volkslectuur voor Inlanders, in samenwerking met „*Boedhi Oetomo*", de „*Sarekat Islam*", de Mohammedaansche Geestelijkheid, e. d.

4°. Door alle Landsdienaren worde in dezen het goede voorbeeld gegeven. Bij inwijdingsfeesten van 's Lands bouwwerken, installaties van Ambtenaren en andere feestmaaltijden, worden geen alcoholische dranken gedronken. Ongeveer hetzelfde, wat t. a. z. van opium in 1912 werd voorgeschreven voor dessabestuurders, n.l. dat zij in het openbaar niet mogen meedoen aan het consumeeren van opium bij feesten, terwijl sinds '78 reeds verslaafdheid aan de opium als reden tot niet-verkiesbaarheid voor dessa-hoofd geldt.

5°. Vaststelling van vervroegde sluitingsuren voor societeiten en publieke vermakelijkheden. die alleen krachtens speciale vergunning mogen worden overschreden.

6°. Verbod van verkoop van sterken drank aan jongelieden beneden 18 jaren.

7°. Streven naar gecontingenteerden invoer: door hooge invoerrechten; door uit alle tot duverre geimporteerde merken eene engere keuze te doen, zoodat de daarbuiten vallende niet meer mogen worden ingevoerd en voor de te verbiedene in aanmerking nemen de kleine handels- en aanmaakbedriiven, die zich dus het vlugst aan den gewijzigden toestand kunnen aanpassen, of voor wie de economische schok het kleinst en minst ernstig is, bij gedeeltelijke inkrimping of zelfs algeheele staking daarvan. Ook komen voor uitsluiting in aanmerking de merken van ontoereikende zuiverheid en mindere kwaliteit of echtheid. Aldus wordt het voor de Overheid veel gemakkelijker en men heeft in den verkooper der geïmporteerde, geoorloofde merken, medestanders, die steeds op namakerij zullen helpen letten, deze trachten aan te geven, waar mogelijk. Periodiek worden de aan de geoorloofde firma's toegestane import maxima verlaagd.

Zoo trekt men dus den strop al vaster en vaster om den nek van den draak.

Ook in Nederland ware op exporteurs toezicht te houden.

8°. Nergens meer nieuwe vergunningen voor den verkoop van sterken drank uitgeven, de bestaande laten uitsterven, dan wel de houders ervan door uitleg, overreding, een beroep op hun geweten, inzichtsverheldering, ook van niet ambtelijke zijde, er toe brengen, hunne vergunning officieel ter bebeschikking van de Overheid te stellen, die haar dan zal intrekken. Dit vooral wat betreft het buitenlandsche gedistilleerd. Wellicht kan plaatselijke keuze hierin heilzaam werken, als zedelijke factor, om vergunningen terstond of binnen zekeren tijd te doen eindigen. Bij nader onderzoek zal nl. allicht blijken, dat er vergunninghouders zijn, wier verdienste uit den verkoop van sterken drank slechts klein is; anderen, begrijpende dat van het aldus bespaarde geld een gedeelte toch besteed worden zal voor aankoopen in hun winkel van andere waren, hebben er geen bezwaar tegen, den drankverkoop te staken.

9°. Met betrekking tot het „binnenlandsche gedistilleerd" ga men op gelijksoortige wijze te werk; vooral wat betreft *arak*. Wellicht verdient een arakstaatsmonopolie aanbeveling, zoodat, met opheffing van de kleine stokerijen, de aanmaak voorloopig bestendigd worde op een zoo gering mogelijk aantal plaatsen.

10°. Evenals bij de Opium-regie worden de onderdistricten, en zoo mogelijk grootere gebiedsdeelen, waar nooit alcoholica zijn verkocht, of er minstens drie jaren zijn verstreken sinds het eindigen der laatste vergunning daartoe, tot „verboden kring" verklaard, waarbinnen nog alleen met bizondere vergunning door particulieren of societeiten gedurende een bepaalden tijd sterke drank kan worden gebruikt; dus een soort licentiestelsel. Binnen de markten en marktstallen of loodsen, die uiteraard onder Overheidstoezicht staan, zelfs voor het meerendeel Overheidsscheppingen zijn, en die men sinds een jaar of tien met kracht bezig is in Stad en Land te verbeteren, te moderniseeren, kan, dank zij hunne afsluiting, het toezicht op den verkoop, of beter op de naleving van het verbod tot verkoop, gemakkelijk geschieden. Het aantal markten van beteekenis, dat zulks nog niet heeft, is afnemende; hoe sneller, hoe beter; het groote aantal markten van geringe beteekenis, waaronder de z.g. „*waroengans*", „*paterenans*", *oembalans*", „*andongans*" is in dezen vrij onschuldig; op velen hunner komen nog niet eens Chineezen, of Inlandsche handelaars uit de hoofdplaatsen.

11°. Krachtigen voortgang maken in de bevordering en aanmoediging van ooft- en vruchtenteelt en den stelselmatigen vruchtenhandel, behalve voor uitvoer over zee — met vrucht toegepast voor bananen, en ik meen sinaasappelen naar Australië — ook over verderen afstand in Java zelf, zooals zonder althans doorstaand succes is beproefd vanuit Wonosobo over Poerworedjo naar Soerabaja. Een en ander is sinds 1913 door het Departement van Landbouw met kracht begonnen en voortgezet. Te overwegen ware, ter verkrijging van ruimtebesparing, om de kans van bederf te ontgaan, de aanmaak op groote schaal van vruchtensappen, en deze uit de plaatsen van overvloed overal heen te zenden; in Europa heeft men het zelfs reeds gebracht tot alcoholvrije wijnen, om te zwijgen van het bekende appelensap (Poma). Java met zijn grooten vruchtenrijkdom, welke vooral in hoedanigheid voor verbetering vatbaar is, zal veel kunnen voortbrengen; de verkoop dezer gezonde en verfrisschende dranken kan dan even heilzaam werken als de Hollandsche melksalons en de vaste en bewegelijke verkoopplaatsen der Drankbestrijdingsbonden in Europa. De verwezenlijking hiervan zal niet zoo heel moeilijk zijn, daar in de laatste jaren het aantal fabrieken van minerale wateren en limonades (uit essencen) op Java zéér toegenomen is. Hygeia te Semarang is, dank zij Tillema's vernuft en werkkracht. een model grootbedrijf; met goed gevolg worden in Indië reeds stroopen gemaakt uit ananas, tamarinde, citroen, sinaasappelen, e. a.; wellicht kunnen de essencen ook in Indië gemaakt worden.

Als dit stel maatregelen, gelijk van zelf spreekt, te vermeerderen door andere van gelijke strekking, alom met moed, beleid en volharding — *trouw* mag er ook niet aan ontbreken — in praktijk wordt gebracht, dan zullen de draken en draakjes wel spoedig gepakt en doodgeknuppeld kunnen zijn. Want, zooals licht te begrijpen, de indirecte uitwerking alleen reeds van wat, zooals boven vermeld, in het begin van 1917 in werking is getreden, acht ik van beteekenis te zijn: immers zullen de particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen op den duur ook dezen kant opgaan in hunne stations- en halte-gebouwen, werkplaatsen, woning-kolonies; later zal men bij feesten in societeiten, fabrieken, ondernemingen zich ook gaan beperken en dit alles zal uit zichzelf gebeuren, dus niet alleen uit het besef van zedelijke verplichtheid daartoe, omdat men niet anders kan en mag, krachtens ongeschreven gebod, maar gelukkig voor een groot deel ook uit eigen belang, daar het indirect werkt in de richting van het personeel, eenigszins ook van bezuiniging op uitgaven en verhooging van het nuttig effect der traktementen. Het zal er ongeveer mee gaan, als met de dienstwoningen voor het personeel van Suikerfabrieken: wat zien die woningen er thans, in vergelijk met 20 jaar geleden, heel anders, véél beter uit! Wat een hemelsbreed verschil! Dank ook Tillema's invloedrijk gehamer door zijne hoogst belangwekkend

tweetal boeken: „*Kromoblanda*” zie ik heel spoedig den tijd komen, dat er alom op Suikerfabrieken, Rubber- en bergcultuurondernemingen ook deugdelijke en doelmatige woningen zullen verrijzen voor de Inlandsche arbeiders; het is de macht van den Tijdgeest, die met ernstig waarschuwend gebaar tot de particuliere geldmannen preekt en hen tot dezen bijkans onontkoombaren plicht aanspoort; de N. I. S. heeft daarin een schitterend voorbeeld gegeven met hare vrij uitgebreide toekangwoning-kolonie te Djokdja, bij hare omvangrijke centrale werkplaatsen aldaar gelegen; ter Sumatra's Oostkust is door de tabaksondernemingen heel wat daaraan en aan ziekenhuizen ten koste gelegd.

Op gelijke wijze zal het ongetwijfeld ook met de drankbestrijding gaan, die krachtige medestanders zal hebben in de Islamitische geestelijkheid, de zending, en de echtgenooten der drankminnende inlanders, in het ontwakend bewustzijn van eigenwaarde bij de Inlandsche vrouw.

(Wordt vervolgd.)

Persoverzicht.

De *N. R. Crt.* van 13 dezer schrijft:

Singapore en Sabang.

In den rooden Tag betoogt professor I. Walther, dat de Duitsche schepen na den oorlog Sabang moeten aandoen in plaats van Singapore. Hij schrijft o.a.: „Door de gebeurtenissen der laatste weken is het zelfs den Duitschers, die nooit een zeereis hebben gemaakt, duidelijk geworden, dat de zeemacht van Engeland en zijn beteekenis in de wereld feitelijk berusten op zijn groote voorraden kolen van goede kwaliteit, die het door zijn kolenbooten naar alle deelen van de wereldzeeën zendt, die ieder stoomschip, waarvan de ketel bijzonder is ingericht op het stoken van Engelsche kolen, in iedere Engelsche haven van den Atlantischen, den Indischen of den Stillen Oceaan vindt en die het overal tegen hooge, maar gebruikelijke prijzen kan koopen. Met zijn kolen betaalt Engeland zijn meeste behoeften en zoo lang Engelsche kolen opgedolven worden, mijnhout aangevoerd en de zwarte diamant op Engelsche schepen overal heen gebracht kon worden, was Engeland rijk en machtig. Sedert tientallen van jaren was Singapore de groote handels- en kolenhaven op den weg naar het oostelijk halfrond. Een rijke stad was hier midden in de tropische bosschen ontstaan.

Ongeveer vijftien jaar geleden ontwierpen Nederlandsche koloniale firma's het plan om in Sabang inrichtingen te maken om de naar Oost-Azië, Nederlandsch-Indië en Australië varende of vandaar terug keerende schepen met kolen te voorzien. De nabijheid van kolenmijnen op Sumatra, de beschutte haven en de ligging, dagreizen dichter bij Europa, schenen dit plan zeer gunstig te maken, ook voor Duitsche belangen. Op Sumatra en Deli zijn reeds lang Duitsche firma's onder de bescherming van de Nederlandsche regeering tot grooten bloei geraakt, zoodat het evenzeer in ons belang was als in het Nederlandsche om hier door gemeenschappelijken arbeid een nieuw handelssteunpunt voor het geheele oosten te scheppen.

Men had echter niet gerekend met de ver ziende ijverzucht van de Engelschen te Singapore. Nauwelijks waren de steigers voor groote schepen en de ontzaglijke depots voor Sumatra-kolen gebouwd en alles ingericht voor de ontwikkeling van een groote kolenhaven, of het gelukte Engeland de ontstane concurrentie onschadelijk te maken. Als de Nederlandsche postbooten Sabang niet aandeden, dan zouden de koraalriffen, die op de stalen fundamenten van de steigers groeiden, evenals de leege kolenloodsen er van getuigen, dat hier een grootsche onderneming door den wil van Engeland tot stilstand is gekomen.

Wij moeten er nu reeds over denken, dat ook de overzeesche handel nieuwe wegen moet inslaan, dat nieuwe scheepvaartlijnen, nieuwe kolenstations en nieuwe handelsbetrekkingen ons moeten vrij maken van het Engelsche juk. Moge dan Sabang de beteekenis krijgen, die het verdient”.

De Sarekat Islam en de Ethische Politiek.

Onder voorzitterschap van mr. H. C. D r e s s e l h u y s hield de Haagsche afdeeling van den Bond van Vrije Liberalen op 12 dezer een buitengewone algemeene ledenvergadering in het Zuid-Hollandsch Koffiehuis, teneinde den heer R. P o l i s, luitenant ter zee, gelegenheid te geven tot het houden eener causerie over bovengenoemd onderwerp.

Aan het verslag daarvan in de *Nieuwe Crt.* van 13 dezer ontleenen wij:

„De spreker ging vooreerst in korte trekken de geschiedenis van de S. I. na en wees er op dat de Centrale S. I. evenals de meeste harer afdeelingen een loyale houding aanneemt tegenover het Nederlandsche Gouvernement, zij het dan veelal uit overweging, dat een verandering van gouvernement voor Indië niet anders dan nadeelig zou kunnen zijn. Voor een belangrijk deel is deze loyale houding te danken aan het verleenen van rechtspersoonlijkheid aan de S. I. Ware dit niet geschied, dan zou wantrouwen gezaaid en de meening gevoed zijn, dat het Gouvernement de S. I. en haar streven zou vreezen; terwijl bovendien het gevaar voor geheime vereenigingen niet denkbeeldig zou zijn geweest, waar nu de S. I. in het openbaar optreedt.

Een fout in de Vereeniging acht spr. het oefenen van te weinig zelfcritiek.

Wat de schuld van de S. I. aan den opstand in Djambi betreft, is spr. van meening, dat die niet mag worden geweten aan de Centrale S. I. Verwarring in de opvattingen dienaangaande is ontstaan, doordat verschillende niet bij de Centrale S. I. aangesloten vereenigingen zich Sarekat Islam noemen.

Ten aanzien van de ethische politiek is spr. van meening, dat het moederland Indië moet opvoeden tot een zelfstandig bestaan, tot geschiktheid voor medezeggenschap in 't bestuur. Daarbij is de moeilijkheid het juiste midden te vinden tusschen niet te vlug en niet te langzaam daarmede voortgaan. In dit verband juicht spr. de instelling van den Volksraad toe, die niet schaadt als hij niet voldoet en welken bij wel voldoen gemakkelijk telkens uitgebreider bevoegdheid kan worden gegeven.

Spr. heeft goede verwachtingen van een inlandsche militie. Dat met het streven naar zulk een militie een ander streven naar politieke rechten is verbonden geworden, acht spr. geen bezwaar. Z. i. zou men gerust ieder, die zijn land wil dienen met de wapenen, eenige medezeggenschap in het besturen van dat land kunnen toestaan.

Op de met aandacht gevolgde rede, volgde een korte gedachtenwisseling, waarbij vooral instemming bleek met het verlangen van Indië om zich weerbaar te maken.

Voorts werd het denkbeeld aan de hand gedaan, uit den Bond van Vrije Liberalen een commissie te vormen voor de bestudeering van de vraag hoe Nederland, voortgaande in de historische lijn, nog meer kan doen om Indië te helpen op den weg der ontwikkeling en voor het ontwerpen van een programma, door middel waarvan invloed op de Regeering kan worden geoefend om haar in deze tot handelen te dringen.

Onder toejuiching der vergadering werd nog het woord gevoerd door A b d o e l M o e i s, een der afgevaardigden van het in de Residentie verblijvende comité „Indië Weerbaar” en vice-president van de Sarekat Islam, die eenige aanvullende en corrigeerende mededeelingen deed omtrent enkele ondergeschikte punten van inleiders rede en voorts betoogde, dat er nog veel, zeer veel meer moet worden gedaan voor de Inl. bevolking; dat het niet aangaat, dat b.v. voor het onderwijs van den inlander 14 cent per hoofd, voor dat van den Europeaan *f* 66 per hoofd wordt besteed. Van een genegenheid, zeide spr., die den inlander goed en bloed voor Nederland zou doen veil hebben, is nog geen sprake. Holland heeft het daar niet naar gemaakt. Een deel der pers beijvert zich om rassenhaat te kweeken; te veel Hollanders beschouwen den inlander nog als een minderwaardig wezen en missen tact om met den inlander om te gaan.

Het bestaan van de kloof is niet te wijten aan de inl. bevolking, deze is overheerscht en zal zich in de overheersching schikken. Maar spr. betwijfelt of Nederland in staat zal blijven Indië met ijzeren vuist te regeeren, of de vrees van den inlander vrees zal blijven. Daarom moet Holland liefde kweeken tusschen den blanken en den bruinen broeder, om Indië op te heffen en tot zelfbestuur op te voeden. En als dan Nederland bedreigd wordt in zijn belangen, dan zullen de inlanders, dankbaar voor de weldaden van het moederland, de bondgenooten zijn van hun voormalige overheerschers.

Spr. eindigde zijn langdurig toegejuichte rede met een opwekking om krachtig mede te werken aan het bereiken van dat doel.

Na een korte pauze werd de gedachtenwisseling voortgezet. De v o o r z i t t e r verzekerde daarbij den inlandschen spreker, dat de Hollanders, die Indië kennen, heen zijn over het standpunt van blanke heerschers tegenover bruin ras en spr. verklaarde te vertrouwen, dat een voortgezet verblijf in Nederland den afgevaardigden van Indië Weerbaar andere indrukken zal geven. De sympathie voor het streven van Indië Weerbaar vloeit niet voort uit den wensch den inlanders goed en bloed te doen offeren voor Holland, doch uit het verlangen gezamenlijk te strijden tegen gevaren, die Indië en daardoor Nederland mochten bedreigen.

Ook de heer P o l i s, de gemaakte opmerkingen beantwoordend, meende dat het oordeel van de Hollanders over den inlander in het algemeen gunstiger is dan de vice-president van de Sarekat Islam het voorstelde. Z.i. generaliseert de inlander te spoedig met het gevolg, dat dikwijls verkeerde meeningen bij hem post vatten.

Alvorens de vergadering te sluiten, gaf de v o o r z i t t e r den heer Abdoel Moeis den raad bij het voortzetten zijner zending vooreerst van elkaar gescheiden te houden de verdediging van Indië en de uitbreiding der politieke rechten van den inl., welke beide zaken slechts zeer verwijderd met elkander samenhangen, reeds hierom wijl Indië spoedig weerbaar moet worden gemaakt en de toekenning van politieke rechten slechts geleidelijk kan geschieden en voorts om de overtuiging mede te nemen, dat men ook in Nederland aan Indië politieke zelfstandigheid wil toekennen met een snelheid, welke met de waarachtige belangen van Indië overeen te brengen is”.

Een Indologische leergang te Amsterdam.

Het *Alg. Hblad* van 8 dezer vestigt de aandacht op dezen leergang, die met ingang van 2 April a.s. vanwege het *Koloniaal Instituut* wordt gehouden, in het onlangs door de afdeeling Volkenkunde van dat Instituut betrokken perceel Keizersgracht 690 en onder leiding staat van den heer *J. C. van Eerde*, directeur van die afdeeling, en omvat reeksen voordrachten betreffende de volkenkunde, de aardrijkskunde en de staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, de koloniaal-maatschappelijke toestanden, zoomede het Maleisch als algemeen gebruikte taal met de Inl. bevolking. Gedurende drie maanden zullen omtrent elk dier onderwerpen 26 voordrachten worden gehouden door deskundigen en bovendien zullen in dat tijdsverloop 13 voordrachten gegeven worden over tropische gezondheidsleer en koloniale voortbrengselen.

Het blad schrijft o. m.:

,,Uit dit programma blijkt, dat het op de practijk van het Indische leven is gericht. De overwegingen, welke tot dezen leergang geleid hebben, komen dan ook hierop neder, dat naast de koloniale opleiding van de meeste landsdienaren, ook Indologisch onderricht noodig is voor hen, die tot nu toe zonder behoorlijke voorbereiding een werkkring in Nederl.-Indië aanvaardden. In de eerste plaats is daarbij gedacht aan hen, die worden tewerk gesteld bij Indische ondernemingen van bankwezen, handel, landbouw en nijverheid, doch ook aan andere belangstellenden, die omtrent land en volk van Indië wenschen te worden ingelicht.

Vooral in dezen tijd, nu bij Inlanders en Vreemde Oosterlingen het gevoel van eigenwaarde hoe langer hoe meer ontwaakt, schijnt het wenschelijk en noodig, dat zij, die naar Indië gaan, eenigszins op de hoogte zijn van den aard en de zeden der bevolking, van het Maleisch, van de gesteldheid des lands, van de daar heerschende toestanden en verhoudingen en van de bestuursinrichting, en dat hun ook omtrent de tropische gezondheidsleer en de koloniale voortbrengselen eenige kennis worde bijgebracht.

Van een dergelijke voorbereiding kan worden verwacht, dat zij ten goede komt aan een meer oordeelkundigen omgang met allerlei klassen van Inlanders, dan tot nu toe dikwerf werd waargenomen, en die vaak alles te wenschen overliet, niet zelden zeer ten nadeele van een goeden gang van zaken of van de betrokken personen.

Onder de oorzaken van de moordaanslagen op de planterassistenten in Deli noemde de gouverneur van de Oostkust van Sumatra onlangs vooral de ruwe en ontactvolle wijze, waarop de werkman op zijn plicht en verplichtingen wordt gewezen, dikwijls gepaard met scheldwoorden of beleedigende uitdrukkingen en met handtastelijkheden. Verbetering hierin werd door dien hoofdambtenaar verwacht van eene deskundige opleiding van die assistenten en voorziening in hun gebrek aan kennis omtrent aard en zeden der werklieden en omtrent de bepalingen van het arbeidscontract.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat de plannen omtrent den in te richten leergang instemming hebben gevonden bij vele besturen der voornaamste handels- en cultuurondernemingen, die van de gezindheid hebben doen blijken door voor een werkkring in Indië bestemde jongelieden den Indologischen leergang te doen volgen, dan wel alleen zulke jongelieden aan te nemen, die het getuigschrift bezitten, dat zij den Indologischen leergang met vrucht hebben gevolgd.

De voor het volgen van den driemaandelijkschen leergang bestede tijd en de financieële steun, die sommige jongelieden daarvoor wellicht noodig zullen hebben, zullen in Indië ruimschoots rentegevend blijken te zijn, omdat een grondslag wordt gelegd voor een goede aanraking met Inlanders en vreemde Oosterlingen. Daarbij komt nog, dat de Indische bestuursambtenaren, wier medewerking met de Eur. ondernemers zoo nuttig is voor de ontwikkeling van Indië's hulpbronnen, te recht kunnen verwachten, dat die ondernemers voortaan alleen zullen laten uitkomen behoorlijk voorbereide jongelieden, zoodat misverstanden en botsingen met hun vaak treurige gevolgen zooveel mogelijk worden voorkomen.

Wij weten allen, dat die misverstanden en botsingen niet alleen in de planterswereld voorkomen. Zij zijn in alle koloniën het gevolg van onkunde, van onvoldoende voorbereiding tot het verkeer met lieden van andere beschaving en aanleg, die in een geheel andere omgeving leven. Daarom schijnt deze leergang van algemeen nut te zijn; hij schijnt ons onmisbaar voor velen, die voor korten of langen tijd naar Nederlandsch-Indië gaan om daar, met welk doel ook, te reizen of te verblijven of te werken. Want hij bereidt hier te lande reeds voor op hetgeen in het Indische deel van Nederland zal worden gezien, ontmoet en beleefd.

Stemmen uit de Eur. pers in Ned.-Indië.

Europeesch kapitaal voor Timor.

Een medewerker van het *Soer. Hbl.* vestigt nogmaals de aandacht op de wenschelijkheid om het Europeesch kapitaal voor Timor te interesseeren. Volgens zijn meening heeft het niet alleen als cultuurland, maar ook voor vee-export een toekomst.

Een land als Flores (Endeh) is een goed copraland volgens het oordeel van Eur. handelslui. Een welgeslaagde katoenaanplant op Maroemere heeft nieuwe mogelijkheden geopend. En waarom zou het Nederlandsche deel van Timor niet evengoed een bloeiende koffiecultuur kunnen verkrijgen als het Portugeesche deel met een export van 50.000 pikol! In Midden-Timor zijn dan ook met vrijwel goed gevolg proeven genomen. En al is het nu voorloopig wenschelijk al dergelijke cultures te behouden als volkscultures, de schr. meent, dat ze in de toekomst alleen loonend zullen blijken, indien er Europeesch kapitaal ingestoken wordt. Nergens toch heeft de Inlander nog getoond voor g r o o t e cultures geschikt te wezen.

Doch ook als vee-export-land heeft Timor een toekomst. Niettegenstaande de dor- en droogheid van het land, is het toch rijk aan paarden en karbouwen, die echter in den drogen tijd niet gemakkelijk aan voedsel komen. De Schr. zou dan ook willen, dat de bevolking geleerd werd, om in den regentijd hooi te verzamelen voor den drogen tijd, tenzij het aanplanten van den doornloozen cactus gelukt, waarmede een proef genomen is.

Een practische voedselvoorziening is althans in het droge kustgedeelte wenschelijk. In het binnenland acht hij dit minder noodig.

Wil de handel in karbouwen en paarden echter werkelijk groot-bedrijf worden, zoo is er Eur. kapitaal noodig. Nu is de handel in handen van Arabieren en dus onzuiver. De goenoengman wordt beslist afgezet en door een handig stelsel van voorschotten gebonden waarschijnlijk. En al eischt de *K. P. M.* een schandelijk hoog tarief voor het vervoer van paarden, toch maken de Arabieren ongetwijfeld een zoet winstje. Waar de Arabieren zich noch van de belangen des volks, noch van de verbetering van het paardenras iets aantrekken, moet naast de invoering van dekhengsten, waarmee reeds begonnen is, een meer *,,pretentieuse vraag''* den Timorees dwingen, zich op de veredeling van 't ras toe te leggen. Om de zaak te doen slagen en den noodigen steun van 't bestuur te krijgen is noodig een *first-rate* firma of handelaar.

De groote autoweg, die reeds tot 40 paal benoorden *Koepang* gereed is en in 1½ jaar tijds de verbinding met Midden-Timor zal tot stand gebracht hebben, is voor den afvoer van groot belang.

En uit eigen ondervinding weet Schr. mee te deelen, dat de K. P. M. zich niet ongeneigd zal betoonen om de vrachten aanzienlijk te verminderen, of er reductie op te verleenen.

Meer Departementen van algemeen bestuur.

Dit onderwerp wordt in de *Java-Bode* van 1 Nov. l.l. ter sprake gebracht naar aanleiding van het besprokene op het in October gehouden *Houtvesters-Congres*, waar een uitvoerige bespreking gewijd werd aan het verslag der commissie tot het uitbrengen van voorstellen omtrent de personeels-reorganisatie bij den dienst van het boschwezen.

Bovengenoemde commissie achtte het o.a. noodzakelijk, ,,dat zoowel voor Java als de buitenbezittingen, welke beide gebieden een afzonderlijke boschpolitiek vorderen, een speciale hoofdinspectie werd ingesteld''.

Hiermede kon de vergadering zich vereenigen, evenals met de zienswijze van de C., dat beide hoofdinspecteurs zouden moeten staan onder een hoofd van den geheelen boschdienst van Indië, dat zou moeten wezen een *boschtechnicus*.

In aansluiting hiermede was de volgende vraag van groot belang: ,,Is het gewenscht, dat de (vorenbedoelde) boschtechnicus, die de technische leiding heeft van het boschwezen in Nederlandsch-Indië, optreedt als *Directeur van een speciaal Departement van Bosschen en Domeinen* of kan zijn bureau deel uitmaken van het bestaande Departement van Landbouw?''

De C. achtte het tijdstip voor het oprichten van een bosch-departement aangebroken, doch uit de vergadering gingen stemmen op, die meenden, dat daarmee te veel gevraagd zou worden.

Een derde mogelijkheid werd geopperd, n.l. om den chef van boschwezen met den titel van inspecteur-generaal te doen optreden als chef eener afdeeling van een nieuw departement van *Domeinen*, waartoe dan gebracht zouden kunnen worden de domeinen, het boschwezen, de mijnen, landbouwondernemingen, enz. en waardoor staatsexploitatie op groote schaal mogelijk zou worden.

Dr. J. C. K o n i n g s b e r g e r, wd. Directeur van L., N. en H., merkte als zijn persoonlijke opinie op, dat men uiterst voorzichtig moest zijn met de vermeerdering van het aantal departementen, omdat blijkens de opgedane ervaring groote nadeelen verbonden zijn aan een *teveel* van departementen.

Ten bewijze hiervan haalde hij twee sprekende voorbeelden aan:

1e. *De Zuid-Sumatra spoor*, waarvoor een lijn geprojecteerd was door het Dep. v. Gouv.-bedrijven, door een land, dat geen toekomst heeft, waar de grond onbruikbaar is en geen menschen wonen. Na een onderzoek van het Dep. v. L., N. en H. werd een nieuw en beter tracé gezocht. Ondertusschen waren voor het eerste reeds duizenden uitgegeven.

2e. *De wegenaanleg in Midden-Sumatra.* Door het Dep. B. O. W. werd een weg geprojecteerd door de

Batanghari-districten (afd. Tanah Datar der residentie Sumatra's Westkust). Na onderzoek van een landbouwleeraar bleek, dat op dien weg nooit verkeer zou komen en men het geld (7 millioen zou de weg kosten) even goed in de kali had kunnen werpen.

De groote fout was, volgens Dr. Koningsberger, dat spoor- en wegenaanleg en economisch onderzoek tot de bemoeienis van verschillende departementen behooren. Daarmede wilde hij niet beweren, dat Gouvernementsbedrijven en B. O. W. onder Landbouw moesten ressorteeren, doch hij wenschte te wijzen op het gevaar van teveel departementen. Wordt veel vereenigd onder één departementschef, dan wordt wel diens verantwoordelijkheid grooter, doch zijn taak niet zwaarder, daar hij de beschikking heeft over goede onderchefs.

Deze conclusie werd door de vergadering met algemeene instemming begroet, en zal zeker ook in ruimer kring gaarne aanvaard worden. De staatsmachine werkt in Indië al langzaam genoeg en uitbreiding van het aantal centrale bureau's zou groote vermeerdering van administratieven omslag beteekenen en vertraging in het nemen van voor de ontwikkeling van land en volk belangrijke beslissingen.

De J.-B. wijst in verband met het bovenstaande op de bij de begrooting van 1914 door de heeren v. Vollenhoven en mr. v. Deventer betoogde wenschelijkheid tot oprichting van een Departement van hygiëne en arbeid, waartoe dan ook zou behooren: watervoorziening, stedenbouw, woningverbetering, rioleering, drainage, geneeskundig onderwijs en bevolkingsstatistiek.

De *M. v. K.* zegde raadpleging met de Indische regeering toe, doch sedert is van de zaak niets meer vernomen.

Een nieuw departement met den daaraan verbonden omslag in het leven te roepen om een of anderen diensttak beter tot zijn recht te doen komen, is volgens de *J.-B.* onnoodig. Al is ook de departementschef niet op de hoogte van de bijzonderheden van dien dienst, dit behoeft geen bezwaar op te leveren, indien de persoon, die aan het hoofd van dien dienst staat, volkomen voor zijn taak berekend is, en de ambtelijke verhouding van dezen tot den departementschef is, zooals ze behoort te zijn.

Vogels en insecten in de rietvelden.

Meer en meer wordt de waarde der vogels ingezien bij de bestrijding van schadelijke insecten in tropische landen. In suikerriet verbouwende streken wordt door entomologen eenige aandacht geschonken aan de waarde van verschillende vogelsoorten als insectenverslinders.

De *Ind. Merc.* vestigt de aandacht op een brochure van de hand van *Mr. Alex Wetmore*, assistent-biologist van het United States Department of Agriculture, getiteld: „*The Birds of Porto Rico*", en uitgegeven door het proefstation Rico Piedras (Porto Rico).

Evenals in Indië was ook daar over 't algemeen weinig bekend omtrent de leefwijze van sommige vogelsoorten, werden de nesten onbarmhartig geplunderd en volwassen vogels noodeloos gedood om als voedsel te dienen. Gedurende negen maanden werden over geheel Porto-Rico onderzoekingen gedaan en meer dan 2000 vogelmagen onderzocht.

Daaruit bleek, dat geen der gewone vogels van dat eiland geheel schadelijk was, een groot gedeelte zelfs waardevol was voor de velden door hun voorkeur voor insecten als voedsel. In de magen van 17 verschillende soorten werden schadelijke insecten gevonden.

In de rietvelden bleek, dat geen enkele vogel bepaald schadelijk te noemen was en dat die, welke geen insecten verdelgen en in geringe mate zaad uitpikken, geen hinder veroorzaken.

Lijsters en vliegenvangers bleken de grootste verdelgers van de wortelboorders (Diaprepes); doch ook volwassen stengelboorders (Metamsius hemysterus) werden in de magen van onderscheiden vogelsoorten aangetroffen.

De schrijver betoogt de wenschelijkheid van maatregelen ter bescherming van het vogelleven en noemt als zoodanig o. a. de invoering van een passende wettelijke bescherming van de vogels en hun nesten; jachtwetten, die de jacht op vogels beperken, en het noodig zijn van speciale vergunning tot het verzamelen van verschillende soorten voor wetenschappelijke studies.

Vooral verwacht Schr. echter heil van de opvoeding der schoolkinderen, die leeren moeten de vogels te beschouwen als nuttige vrienden, die bescherming noodig hebben. Doch die ook van de planters beschutting vragen, bestaande in het aanplanten van geschikte boomen of het plaatsen van doelmatige kooien.

Ook in Brazilië zijn bepaalde proeven met insecten-etende vogels genomen.

En in Nederlandsch-Indië?

Gemeente en Onderwijs te Makassar.

Verschillende gemeenten hebben het voorbeeld van Batavia gevolgd en de verzorging van het onderwijs ter sprake gebracht. Zoo ook de raad van Makassar. Eigenaardig is het, dat overal het Holl.-Chineesch onderwijs de aanleiding er toe is, waar de regeering in de onmogelijkheid verkeert om in de steeds grooter wordende behoefte aan onderwijs te voorzien, zooals de circulaire van den gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden vermeldt. Gebrek aan personeel is daarvan de oorzaak. Dat de Regeering de taak, die ze zelf niet bij machte is te vervullen, op de schouders van de gemeenten wil leggen, noemt de Commissie uit den Makassaarschen gemeenteraad „*struisvogelpolitiek*". Hetzelfde aantal onderwijzers, dat de Regeering noodig heeft, zullen de gemeenten ook behoeven, en nu is het de vraag, of de gemeenten de krachten zullen kunnen krijgen uit Nederland, die de Regeering niet in voldoenden getale tot zich kan trekken. Alleen wanneer de voorwaarden van uitzending aanmerkelijk gunstiger worden gesteld door de gemeenten en de rechtspositie voldoende geregeld wordt, acht de Commissie het mogelijk, dat de onderwijzers, die geen lust gevoelen bij het Gouvernement dienst te nemen, wel aan de roepstem van de gemeenten gehoor zullen geven.

Rijstvoorziening ter Sumatra's Oostkust.

Reeds vroeger werd in deze rubriek het vraagstuk der rijstvoorziening van Sumatra's Oostkust ter sprake gebracht, welk vraagstuk vooral van belang werd, toen in 1914 de oorlog uitbrak en in 1916 door de Britsche regeering de uitvoer van *Rangoon-rijst* beperkt werd.

Al zijn de beperkende bepalingen opgeheven, toch rijst de vraag, zooals de *Loc.* terecht opmerkt, of er niet naar gestreefd moet worden om door inheemsche rijstproductie zooveel mogelijk in eigen behoeften te voorzien.

Zooals we indertijd meldden, worden er door de Regeering pogingen aangewend om zooveel mogelijk gronden voor de rijstcultuur af te zonderen. Dit is evenwel niet genoeg; maar van particuliere zijde moet ook alles gedaan worden om de inheemsche rijst ook binnenslands te doen consumeeren. Als we de cijfers van in- en uitvoer nagaan, wordt daar niet voldoende op gelet. En toch is het vraagstuk van het verbruik binnenslands van de inheemsche rijst niet alleen van staatkundige en economische, maar ook van hygiënische beteekenis. Het mag toch immers voldoende bekend verondersteld worden, dat het optreden van beri-beri moet worden toegeschreven aan het gebruik van rijst zonder zilvervlies. Doch aan den anderen kant levert het zilvervlies van de geïmporteerde rijst een vruchtbaren bodem voor schimmels en andere lagere organismen, en daardoor is die rijst voor de gezondheid dikwijls gevaarlijk.

Sumatra heeft jaarlijks 15 à 200 millioen K.G. rijst uit het buitenland noodig, doch er zou in sommige streken van Sumatra minder geïmporteerd behoeven te worden, indien de inheemsche rijst in 't land verbruikt werd.

In Palembang werd in 1914 11.964.360 K.G. ongepelde rijst uitgevoerd, terwijl de invoer van gepelde rijst uit Br. Indië 13.921.924 K.G. bedroeg.

Millioenen K.G. padi uit Indragiri gaan naar Singapore, om na daar bewerkt en opgeschuurd te zijn, als gepelde rijst weer ingevoerd te worden. Bij eigen verbruik na eigen bewerking zouden de dubbele vrachtkosten en de winst der buitenlandsche exporteurs bespaard worden.

En zou het voor de industrieele centra geen voordeel zijn door verzorging en bewerking der padi gezonde, krachtige arbeidskrachten te behouden?

Het is een verheugend verschijnsel, dat in het jaarverslag van de Alg. Vereeniging van Rubber-Planters ter Oostkust van Sumatra te lezen staat, dat de oprichting van pelmolens zoó goed als zeker is.

De *Loc.* besluit aldus: „Op dit terrein ligt voor het particulier initiatief ter *O. v. S.* een belangrijke en noodzakelijke taak te vervullen, die, wil de gouvernementeele zorg voor de uitbreiding van de voortbrenging en de verhooging van de productiviteit bij de padicultuur beteekenis krijgen, niet verwaarloosd mag worden".

Suriname.

Nog eenige grepen uit het debat bij de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1917 in de Tweede Kamer:

Bij de bespreking van het ontslag van Gouverneur *Van Asbeck* bracht de Minister in herinnering hetgeen in de Tweede Kamer heeft plaats gehad bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1916.

De waarnemende Minister van Koloniën had toen aan de Kamer medegedeeld, dat er alsnog overleg met den Gouverneur zou plaats vinden, welk overleg evenwel niet heeft plaats gehad: „De Gouverneur is aan het ontwerpen gegaan van een wenschelijkheidsverordening. De Gouverneur heeft overleg gepleegd met de Staten en Staten en Gouverneur hebben tezamen aangenomen een verordening, waarbij de wenschelijkheid werd te kennen gegeven de begrooting ten aanzien van een zeker aantal posten te verhoogen.

Ik meen, dat dergelijke wenschelijkheidsverordeningen, dergelijke verlanglijstjes in verordeningsvorm, staatsrechtelijke monstra zijn, omdat wanneer de Gouverneur een wensch te kennen heeft te geven zijn staatsrechtelijke verhouding tot den Minister medebrengt, dat hij dat aan den Minister schrijft, en wanneer de Staten dan een of anderen wensch te kennen hebben te geven, artikel 103 van het Regeeringsreglement hun het recht van petitie toekent. Wenschen van den wetgever zijn onbekende zaken.

Men stelde mij met de verordening op een gegeven oogenblik voor een fait accompli. Er werd gezegd: gij vraagt overleg; welnu, dit zijn de wenschen die wij te kennen geven"......

De Kamer was het met de zienswijze van den Minister omtrent de „wenschelijkheidsverordening" eens. Bestrijding daarvan bleef althans uit. Alleen achtte de heer S c h e u r e r de heele kwestie „een zaak van vorm". Dat een andere zienswijze niet uitgesloten is, blijkt uit een hoofdartikel in de *Nieuwe Rotterd. Courant* van 7 Maart, ochtendblad B, waarin wordt medegedeeld, dat de „wenschelijkheidsverordening" een uitvinding is van Minister S p r e n g e r v a n E ij k en van 1884 dateert. De deskundigen zijn het dus niet eens.

Omtrent de telegraphische gemeenschap met de kolonie verklaarde de Minister, dat even vóórdat de oorlog uitbrak, een concessie was ontworpen voor het instellen van zoodanige gemeenschap, waarvan echter niets te recht is kunnen komen. Maar Zijne Excellentie kon wel de verzekering geven „dat, wanneer wat de Regeering zich op het oogenblik heeft voorgenomen goed mocht uitvallen, met name wanneer het mogelijk mocht blijken om een draadlooze verbinding over een zoo grooten afstand als tusschen West-Indië en Nederland ligt, tot stand te brengen, dat de Regeering dan geen oogenblik zal laten verloren gaan, om te zorgen, dat zij op die wijze in directe telegrafische verbinding met de kolonie komt."

Ook deze aangelegenheid staat er dus goed voor. Geen andere dan technische moeilijkheden te overwinnen.

Nog een punt van groot belang.

......„Het is mij bekend, — aldus de Minister — dat het Suriname Studie-Syndicaat iemand zal uitzenden, om in Suriname meer in 't bijzonder te gaan bestudeeren de vraag of aanplanting van koffie, cacao en bacoven zou kunnen slagen, terwijl een ander door een andere groep van geldmannen zal worden uitgezonden, om te zien, of het mogelijk is aldaar nog een paar suikerfabrieken op te richten."

Dat wij van het Suriname Studie-syndicaat de beste verwachtingen koesteren, hebben wij meermalen uiteengezet. Dat een andere groep de oprichting van een paar suikerfabrieken beoogt, was ons niet bekend. Wij juichen dit zeer toe. Er bestaan in Suriname suikerfabrieken, niet als philantropische instellingen, maar als winstgevende ondernemingen. Leverden zij geen winst, dan waren zij opgegeven. Suiker is de voornaamste cultuur in het naburige Britsch Guiana. In dit verband willen wij hier wijzen op een zeer belangrijk artikel in „De Indische Mercuur" van 8 September 1916 „*Begrooting voor de oprichting van een suikeronderneming van 4000 acres in Suriname*", door J a m e s B r o w n, die gedurende 25 jaren administrateur van een suikeronderneming in Suriname is geweest. Aan het slot zegt de schrijver: „Waar zulk een doolhof van twijfel bestaat omtrent de cijfers van eene begrooting van uitgaven en inkomsten van een nieuwe onderneming, is het goed de gegevens te bestudeeren, die de juiste uitkomsten vermelden van een fabriek in Suriname, die sedert jaren heeft gewerkt. Deze tonen dat gedurende de 10 jaren van 1902—1912, met een gemiddelde opbrengst van 2,33 ton suiker per acre, met enkele persing en een sapextractie van niet meer dan 65 pct., een brutowinst van meer dan *f* 94 per arcre werd behaald. Trekt men daarvan af de rente van het kapitaal en de kosten van vernieuwing en uitbreiding, dan blijft er nog genoeg over om een ieder te overtuigen, dat een moderne fabriek en een rationeele rietbouw op groote schaal zeer goede financieele resultaten moeten opleveren."

De deskundige, die naar Suriname gaat om de zaak te onderzoeken, heeft in de begrooting van den heer B r o w n een waardevolle handleiding.

Nu wij het over de cultures hebben, nog een opmerking. Bij de bespreking van des heeren v a n H a s s e l t's rapport over de gouvernements rubberonderneming Slootwijk, spraken wij de hoop uit, dat men niet te spoedig besluiten zou de Hevea-cultuur op te geven. Van zeer deskundige zijde nu vernamen wij dezer dagen, dat men in den laatsten tijd in Oost-Indië tot de ervaring komt, dat de rubberboomen op kleigrond wel langzamer groeien dan op lichten boschgrond, maar dat, eenmaal den achterstand in groei ingehaald, hun productie niet minder is.

* * *

Bewilliging is verleend op de ontwerp akte van de op te richten N. V. Surinam Extracts Company, door de heeren G. B. Davidson en L. H. Hamel Smith.

De *West* van 15 December schrijft omtrent deze Amerikaansche onderneming het volgende:

„De onderneming zal een fabriek bouwen aan de Coppename, de eerste in dat district. Deze fabriek zal opgericht worden ter hoogte van de Kalebaskreek, waar het hoofdkamp gevestigd is. Men denkt ongeveer in Mei met den bouw gereed te zijn.

De fabriek zal niet dienen voor de extractie van looistof, doch voor het drogen van den mangrove bast, voor de verscheping naar New-York.

Werkte men tot dusverre op kleine schaal, meerendeels met Indianen, de nieuwe opzet zal een paar honderd arbeiders noodig maken.

Het werk van de arbeiders (voor zoover niet in de fabriek) bestaat uit het inzamelen van den mangrove bast langs de oevers der Coppename. Zij worden betaald naar de hoeveelheid bast, die zij inleveren.

De onderneming heeft het voornemen ten behoeve der arbeiders een winkel op te zetten, ter hoogte van Batavia. De prijzen der levensmiddelen in dien winkel zullen worden vastgesteld in overleg met het Gouvernement.

Vermoedelijk zal de vennootschap ook op andere plaatsen in West Indië, in Demerara bijvoorbeeld, een fabriek opzetten voor de exploitatie van mangrove-bast.

Deze onderneming in Suriname — zooals meerdere van den laatsten tijd — is weder van Amerikaansch maaksel. Hopen wij, dat door toedoen van het Suriname Studie Syndicaat weldra ook de Hollandsche ondernemingsgeest van zich doet spreken in de kolonie."

* * *

In verband met het feit, dat Suriname nu 250 jaar een Nederlandsche kolonie is, geven *Neerlandia* van Maart, *Panorama* van 7 Maart en *De Prins* van 10 Maart aardige kieken ten beste.

* * *

Op 12 Maart hebben te Amsterdam in het Bureau voor Handelsinlichtingen de heeren W. D. H. baron van Asbeck, oud-gouverneur van Suriname, mr. P. Hofstede Crull, gewezen procureur-generaal in de kolonie, en J. J. C. Gaaymans, administrateur van financiën, zitting gehouden, om degenen, die in de kolonie belang stellen of inlichtingen wenschen omtrent hetgeen gedaan wordt of gedaan zou kunnen worden voor hare opheffing, te woord te staan. Een aantal belangstellenden heeft van deze gelegenheid gebruik gemaakt. In een onderhoud, hetwelk ook wij met genoemde heeren hadden, wezen dezen in de eerste plaats en met grooten nadruk op de behoefte welke Suriname voor zijn ontwikkeling heeft aan kapitaal, speciaal aan landbouw-crediet. Wel beweegt de Surinaamsche Bank zich in deze richting, maar ook met een nieuw octrooi, waarin niet voorkomt de belemmerende clausule, dat zij in geen handelsonderneming mag deelnemen, zal zij nog niet voldoende in deze behoeften kunnen voorzien; Suriname wacht op den ondernemingsgeest in het moederland, welke in het tot bloei brengen van den landbouw en het productief maken van vele andere bronnen van welvaart kapitaal zal durven steken. Amerikaansche ondernemingen, bijv. de aluminium Company of Amerika, geven reeds sinds langeren of korteren tijd in dezen een navolgenswaardig voorbeeld. (N.R.Ct.)

WAT DE INLANDER ZEGT.

Onze Plicht tot Weerbaarheid. In de *Voorpost*, die anders niet karig is met het opnemen van artikelen, die de beweging van „*Indië Weerbaar*" veroordeelen en afkeuren, vinden wij thans onder bovenstaand hoofd het volgende: De vraag, of het bestaan van Vrijscharen voor Indië urgent is, wordt beantwoord door het feit, dat Indië slechts beschikt over een legertje van ongeveer 35.000 man, dus absoluut onvoldoende om een eventueelen vijand, binnen de grenzen van Indië gedrongen, met kans op succes te bevechten. Bij een eventueelen inval van een vijand heeft dit legertje als taak *op de meest glorierijke wijze ten onder te gaan, opdat ten minste „de eer" gered worde.* Men beschouwe deze tirade niet als een soort minachting voor ons legertje. De daden, welke het, ondanks zijn kleinen omvang, reeds heeft volbracht, pleiten ruim voldoende voor een toepassing van het spreekwoord: „klein maar dapper". Maar al is men nog zoo dapper, toch zal dit geen voldoende gewicht in de schaal kunnen leggen, indien men komt te staan tegenover „de overmacht".

De kwestie om het legertje uit te breiden tot een leger, voldoende sterk om een vijandelijken inval te keeren, willen wij geheel buiten beschouwing laten, of beter, willen wij overlaten aan anderen. Een dergelijke beschouwing hoort in dit blad niet thuis. Wij, die buiten het leger staan, hebben slechts te maken met bestaande feiten en het zou beslist verkeerd zijn, om de struisvogelpolitiek te gebruiken. Daarom nogmaals, ons legertje, hoe dapper ook, is absoluut niet in staat om een vijand buiten de grenzen te houden. Om de vraag te beantwoorden of het mogelijk is in Indië Vrijscharen op te richten, die, mits voldoende in aantal en sterkte, ons legertje een handje helpen den vijand te bestrijden, dienen wij vooraf na te gaan, uit welke rassen de bewoners van Nederlandsch-Indië bestaan, of zij geschikt zijn voor den oorlog en of het in hun belang is, om met de Vrijscharen het legertje te steunen in zijn poging om een ingevallen vijand weer over de grenzen te jagen. Behoudens kleine uitzonderingen, kan men de bewoners van Indië tot de volgende rassen terugbrengen:

1e. Het Maleische ras, op Sumatra en omliggende eilanden.

2e. Het Hindoe-Javaansche ras op Java, Madoera, Bali, Lombok en daarbij behoorende eilanden.

3e. Het Dajaksche ras op Borneo;

4e. Het Boegineesche ras, op ongeveer 4/5 deel van het eiland Celebes en omliggende eilanden;

5e. Het Alfoersche ras, met in het Zuid-Oosten verhellen naar het Papoeasche ras, op de eilanden in het Oostelijk gedeelte van Indië;

6e. Het Menadoneesche ras op ongeveer 1/5 deel van Celebes en de eilanden ten Noorden daarvan:

7e. Het Europeesche ras, verspreid over heel Indië.

Al de Indonesische rassen zijn krijgshaftig te noemen. Wij kunnen zelfs op eenige rassen wijzen, die in het legertje vertegenwoordigd zijn en die niet behoeven onder te doen voor welk ras ter wereld ook, *mits goed aangevoerd*. Wel is de aanvoering van het eene ras gemakkelijker dan van het andere, doch aanvoerders, die met een bepaald ras kunnen omspringen, zullen onze bewering beamen.

Het Europeesche ras is niet zoo krijgshaftig te achten als de Indonesische rassen, doch wat daar ingeboet wordt aan mindere krijgshaftigheid, wordt vergoed door overtuiging en wil.

Met het bovenstaande wordt in zeer groote trekken uiteengezet, dat alle rassen, welke men in Indië vindt, voldoende krijgshaftig zijn om ze geschikt te oordeelen voor den oorlog.

Of het wel in het belang is van de Indische ingezetenen om met hunne Vrijscharen het legertje te steunen bij het verdrijven van den vijand, die de grenzen van Indië heeft overschreden? Het antwoord daarop is ja en nog eens volmondig: ja.

Een indringer veroorzaakt rustverstoring, en elke rustverstoring dient tegengegaan te worden, liefst in den kortst mogelijken tijd. Ergo dient de indringer, de directe oorzaak van de rustverstoring, met alle beschikbare krachten over de grenzen te worden teruggedreven.

Het is dus wel degelijk in het belang van alle Indische ingezetenen, om met hunne Vrijscharen ons legertje bij te staan in zijn poging om den binnengedrongen vijand weder over de grenzen te jagen.

Ambonsch Studiefonds. De leden van de afdeeling Soerabaja van dit fonds brengen, volgens de *Bintang Soerabaja*, gelden bijeen voor de stichting van een monument ter nagedachtenis aan wijlen kapitein Jonker, den eenigen Ambonnees, die het in het Indische leger tot kapitein heeft gebracht. Deze was een zoon van den Vorst van Manipa, een eiland ten westen van het eiland Ceram, en 12 jaar oud toen zijn vader in 1652 naar het fort Victoria op Ambon werd weggevoerd. Daar verhollandschte de knaap en werd opgevoed in den dienst van het leger. Hij streed later onder Couper tegen Troeno Djojo (op Java), dien hij gevangen nam, en tegen Sultan Abdoel Tatah van Bantam. Ook onderscheidde hij zich op Celebes, doch werd, als verdacht van een samenzwering om Batavia aan te vallen en de christenen te dooden, in 1689 ter dood veroordeeld.

Een lange Vergadering. In 't laatst van November had, — alzoo hetzelfde blad — op het erf van den regent te Semarang een vergadering der *Sarikat Islam* plaats, die 5 uur duurde en door 5000 personen bezocht werd. Semaoen besprak de pestbestrijding, waarbij een incident voorviel. Toen hij n.m. zeide, dat de dokter, die miltpunctie verricht, daardoor zondigt en door Allah gestraft moet worden, riep de assistent-resident den spreker tot de orde, roepende: „Gij zet op tegen het gezag!" S. ontkende dit, door de rede uit het Javaansch in het Maleisch te vertalen, waarbij bleek, dat de zaak alleen uit een godsdienstig oogpunt behandeld werd. Een motie werd aangenomen, waarin de S. I. een pestbelasting wischt, op te brengen door Europeanen en bedrijven en kostenvrije woningverbetering voor Inlanders, die beneden de *f* 30.— 's maands verdienen. — Voorts verlangde men de instelling van een commissie van toezicht bij de woningverbetering, met Inlandsche leden, om de willekeur der ambtenaren tegen te gaan. Inzake de kwestie der miltpunctie wilde men een commissie van onderzoek ingesteld zien, bestaande uit een dokter djawa, een S. I.-bestuurslid en een geestelijke. De vergadering verklaarde, blijkens het uitvoerig verslag, dat de „Locomotief" van deze bijeenkomst gaf, zich tegen de uitbreiding der grenzen van Chineesche wijken. De burgemeester en regent van Semarang waren aanwezig.

WAT DE CHINEES VERTELT.

Geldverspilling. In de *Warna Warta* keurt de redactie af in de Chineezen te Semarang, dat deze *f* 15000 bij elkaar gebracht hebben om den Gouverneur-Generaal met eerbewijzen te ontvangen, terwijl de gemeenteraad, op voorstel van een socialistisch lid, de daarvoor uitgetrokken som van *f* 5000 op *f* 500 gebracht heeft, met de bedoeling de daardoor bespaarde som voor hygiënische doeleinden te besteden. In een ander nummer van dit blad wordt evenwel aangeteekend, dat niet *f* 15000, maar *f* 8000 werd gecollecteerd, waarvan slechts de helft werd uitgegeven. De rest zou aan de Tiong Hoa Hwee Koan gegeven worden.

Misstanden. In hetzelfde blad wordt uit de *Oetoesan Hindia* een artikel overgenomen, handelende over misstanden bij den pandhuisdienst, nog erger dan bij eenigen anderen tak van dienst. Er bestaat een voorschrift, dat alle klachten moeten worden ingediend door tusschenkomst van de betrokken administrateurs, al zijn zij zelf in deze klachten gemoeid. De pandhuiscontroleur, die de klacht onderzoekt, trekt natuurlijk partij voor zijn rasgenoot. Zoo zijn de ondergeschikten, zelfs in hun particulier leven, een „prooi" van hun chefs. Zij krijgen net genoeg te eten, maar men gaat voort met „hun krachten te stelen". Dit schijnt een „geautoriseerde diefstal", maar is feitelijk een zelfmoord voor den Pandhuisdienst.

Verder wordt de inhoud bekend gemaakt van een te Probolinggo gehouden voordracht door den Secretaris van den Pandhuisbond, waarin hij aantoonde, dat men zijn „menschheid" moet veroveren niet door betooning van eerbied of nederigheid, maar wel door verzet. Een ieder is verplicht den strijd aan te binden. Zij, die de pakken rammelingen van de administrateurs accepteeren, zijn groote lafaards.

Deze Secretaris werd een poos later door den Inspecteur van den Pandhuisdienst over deze uitlatingen ter verantwoording geroepen. Brutaalweg werd de Inspecteur naar het afdeelingsbestuur verwezen. Op 't oogenblik der ondervraging toch was hij geen afdeelingslid, maar pandhuisbeambte. Zelfs toen de Inspecteur te kennen gaf, dat dit onderzoek geschiedde op last van den Chef van den Pandhuisdienst, bleef hij weigeren op de hem gestelde vragen te antwoorden. Toen werd de voorzitter van den Bond ondervraagd, maar ook deze weigerde eenige inlichtingen te geven. Ongetwijfeld zullen beiden wel ontslagen of overgeplaatst worden, maar dan zal ook één verzet het gevolg zijn van de onderdrukking en dan is 't te laat. In dit artikel trekt ook de aandacht, dat bij wijze van „aardigheid" vermeld wordt, dat een hoofdkassier bij een schatter aandrong op verhooging van zijn schatting van een ter beleening aangeboden stel kleeren, omdat „het Gouvernement rijk was".

Te laat. In de *Warna Warta* wordt in een hoofdartikel onder het motto: „*Als het kalf verdronken is, dempt men den put*", besproken de zending van het lid in den Raad van Nederl.-Indië Liefrinck, om in de Buitenbezittingen onderzoekingen te houden betreffende de belastingen en heerendiensten. Van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur wordt gezegd, dat hij een circulaire heeft af doen gaan, handelende over de veelvuldige klachten aangaande den willekeur bij den aanslag en waarin, naar aanleiding hiervan, in overweging wordt gegeven om ook ontwikkelde Inlanders (particulieren) tot lid in de belastingcommissiën te benoemen. Wat die schandelijke willekeur bij den aanslag betreft — zoo gaat het blad voort — daarop heeft de Inlandsche pers reeds genoeg gewezen, maar heel anders is 't met de heerendiensten; dezen zijn uit den tijd en daarom nog meer vernederend dan dwangarbeid of ten arbeidstelling. Hier krijgt men er zelf zijn eten, maar bij de heerendiensten heeft men er zelf voor te zorgen. Ongerijmd is 't, om aan de Sarikat Islam van de hierdoor ontstane opstanden de schuld te geven. Men heeft er het land over, omdat het deze vereeniging is, die den Inlander heeft wakker geschud, zijn gevoel van eigenwaarde in 't leven geroepen en hem den weg gewezen om recht te verkrijgen. Op Java heerscht ook willekeur bij de invordering der belastingen, maar daar komt men niet tot opstand, omdat de Javaan alles verdraagt en niet zoo heetbloedig is als de Maleier. In een onderschrift hekelt de redactie de „indolentie" der Regeering in deze, die geen acht slaat op de waarschuwingen in de Maleische pers, maar slechts het oog heeft op de belastingen, de landrente, de heerendiensten enz., en bij onvermogen de invordering met behulp der bajonetten doet plaats hebben. Bij de Europeanen durft zij op deze wijze niet te werk te gaan. Zij heeft zelf tot menig bloedbad aanleiding gegeven.

In de *Bintang Soerabaja* wordt er melding van gemaakt, dat het bestuur van den Inlandschen Christen Bond *Mardi Pratjojo* een aanschrijving ontvangen heeft van het Comité „Indië Weerbaar", met de vraag of bij die Vereeniging geen termen bestonden om met deze beweging mede te doen. De redacteur, ook een Inlander, was van oordeel, dat het Comité wel een afwijzend antwoord zou bekomen, daar de Bond zich niet met de politiek ophoudt.

Hetzelfde blad nam uit het *Soer. Handelsblad* 't volgende bericht over: Voor den hulpofficier van Justitie te Poerwodadi (Grobogan) verscheen een zekere Sastroprawiro te Koewoe, redacteur van het orgaan van Mardi Oetomo, wegens persdelict. De heer A. had tegen de redactie van dat orgaan een klacht ingediend over minder vleiende uitdrukkingen in dat blaadje aan zijn adres. Hij werd er n.m. van beschuldigd als zou hij in 's lands djatibosschen jacht hebben gemaakt op de vrouw van een boschwachter, in afwijking dus van de gewoonte, om in de rimboe tjèllengs (wilde varkens) te schieten. Hij ontkende beslist bedoeld Doornroosje in zijn wigwam in het bosch te hebben verborgen. Nu is dat waarlijk niet zoo erg, maar dat geval is teekenend, zegt het blad. Het orgaan toch ter grootte van een vel groot formaat postpapier en drie malen 's maands gedrukt bij Rusche en Co. te Solo, bevat steeds allerlei steekeligheden, precies als de Inlandsche en Europeeche S. I.-blaadjes. Er zijn nota bene een directeur, drie redacteuren en een redacteur tevens administrateur, wonende resp. te Koewoe, Poerworedjo, Kedoengdjati, Bloengoen en Tjabak (Blora). De laatste, de administrateur, moet nu opdraaien voor het persdelict; de overigen blaffen wel veel, maar houden zich het liefst buiten schot. De hulpofficier, de

assistent-resident Houtman, heeft bij het verhoor op dat geblaf gewezen.

Meergenoemd blad (*Bintang Soerabaja*) nam uit het *Nieuws v. d. Dag van N.-I.* het verhaal over van een Europeesch meisje, dat te Batavia door een dos à dos werd aangereden. Toen de politie hiervan proces-verbaal opmaakte, merkte de koetsier op, dat hij lid was van de S. I. „Maak toch verder zoo'n lawaai niet", zeide hij, „zij is toch maar de dochter van een Europeaan."

De controleur van *Moeara Tambesi* gaf aan de redactie van de *Pertimbangan* een verhaal uit den opstand van Djambi. Op tournee zijnde, zou hij stellig in een hinderlaag gevallen zijn, indien enkele trouw gebleven hoofden hem niet tijdig gewaarschuwd hadden.

De *Oetoesan Hindia* verklaart reeds meermalen de aandacht gevestigd te hebben op de machtelooze woede van den Inlander tegen de onrechtvaardige rechtspraak. 't Heeft niet mogen baten. Vandaar dat de Inlander de komst afwacht van den voorspelden Messias, den *Ratoe Adil* (rechtvaardige vorst). Hij is er moede van als een beest behandeld te worden. Men verlangt de gelijkstelling van alle rassen, als eenig middel om wederliefde op te wekken jegens de overheid.

Een Chinees te Semarang vroeg aan den Chineeschen consul-generaal te Batavia diens tusschenkomst te willen verleenen tot erlanging van vrijstelling van de schutterij. Telegrafisch werd geantwoord dat deze tusschenkomst niet kon worden verleend, daar het geen Chineesche, maar Nederlandsche onderdanen betrof. Waarom vroeger niet geprotesteerd toen men Nederlandsch onderdaan gemaakt werd? De redactie vindt dit antwoord een ongepast verwijt aan de Indische Chineezen, die er toch niets tegen konden doen, dat de Chineesche Regeering hen aan Nederland overleverde.

De *Warna Warta* haalt het voornemen der Regeering aan, om in navolging van Britsch Indië, speciaal voor de Inlandsche pers en niet tevens ook voor de Europeesche bladen de straffen wegens persdelict te verzwaren. Dit is als een groote eer te beschouwen — zegt het blad. Wel een bewijs voor het stijgend aanzien der Maleische pers. Maar de Regeering moet nu niet denken, dat de Inlanders bang zullen zijn om op te komen tegen onrecht en willekeur.

Van Vreemde Koloniën.

Openbare diensten in Br. Indië.

't Rapport van de Koninklijke commissie over de openbare diensten in Britsch-Indië, in Januari gepubliceerd, bestaat, met bijlagen uit 20 deelen. 't Rapport zelf telt 529 blz. druk, groot formaat. 't Geeft een terugblik tot 1887, toen 't vorige groote rapport werd uitgebracht en vergelijkt de toestanden van destijds met die van heden. 't Behandelt de verschillende onderwerpen in afzonderlijke hoofdstukken, a. d. z. organisatie, stelsels van recruteering, salarieering, dienst en diensttijd, verlof, pensioen, aan de beschouwingen worden adviezen toegevoegd. Wij kunnen hier van een zoo uitgebreid werk zelfs geen globaal overzicht geven, zelfs de opsomming van de soms vrij uitvoerige 37 conclusies, waartoe de commissie komt, zou te veel van de beschikbare ruimte innemen, maar van die conclusiën willen wij toch 't een en ander weergeven.

Waar de openbare diensten in hoogere en lagere takken moeten worden gesplitst, moet dit geschieden op den grondslag van 't te verrichten werk, en niet, zooals thans nog geschiedt, naar ras, salaris, bijdrage of eenige andere kunstmatige onderscheiding.

Ambtenaren, die van een lageren tot een hoogeren tak van dienst overgaan, behooren dezelfde rechten en vooruitzichten te hebben als zij die rechtstreeks in den hoogeren tak mogen treden.

't Gebruik van militairen in burger werkkring moet behouden blijven voor de departementen van geneeskundigen dienst, openbare werken, spoorwegen en voor den bewakingsdienst. Militairen zullen ook benoembaar blijven voor 't munt departement. Overigens moet de practijk hunner recruteering voor civielen dienst uitsterven. 't Gebruik van ambtenaren van den Indischen civielen dienst in andere departementen werkzaam te stellen, moet behouden blijven in den postdienst, bij de Noord-Indië zoutbelasting, bij 't departement van financiën en te innen rechten. Zij kunnen voor eenige bepaald aangegeven werkzaamheden bestemd worden, maar zij zullen niet langer voor hoofdambtenaar bij den landbouw mogen worden aangewezen. De inspecteur-generaal van politie zal niet meer uit den Ind. civielen dienst moeten worden genomen, maar uit den eigen dienst afkomstig zijn.

De diensten, die tusschen de hoogere en de ondergeschikte diensten liggen, moeten niet langer als provincial services worden aangeduid. Worden ze voor een provincie georganiseerd, dan krijgen zij den naam der provincie, b.v. Madras civil service, Bombay police service.

De recruteering van die diensten, welke tot nu toe uit Indië worden aangevuld, zal op dien voet doorgaan. 't Ind. finantie-dep. wordt hierbij gevoegd, met inbegrip van 't militaire fin. dep., voor zoover hiertegen geen militaire overwegingen bestaan. 't Belastingbeheer moet ook in deze richting gestuurd worden. De overige diensten, waarin nu geheel uit Europa, of deels uit 't moederland en deels uit de kolonie wordt voorzien, behooren in 3 groepen te worden onderscheiden. In de eerste komen de Ind. civiele en politiediensten, voor welke een overheerschend deel uit Europa behoort te worden verkregen. In de tweede komen diensten als onderwijs, geneeskunde, openbare werken, enz., waarbij 't redelijk is een vertegenwoordiging of vermenging van 't westersch en oostersch element te hebben. In de derde plaats voor zekere wetenschappelijke en technische diensten, als landbouw, veeartsenij, e.d.m., waarvoor regel moet worden, dat Indië er zelfs in voorziet. Hiertoe moeten in Indië opleidingsinrichtingen komen.

Geen stelsel van staatsbeurzen zal op afdoende wijze kunnen meewerken om 't aantal niet-Europeanen in openbaren dienst te doen toenemen.

In bepaalde diensten is een minimum vast te stellen voor Indiërs; 't is niet voldoende dit in 't algemeen aan te geven, want dan zou 't minimum wel eens als een maximum kunnen worden beschouwd.

Om de toeneming van Indiërs verder te verzekeren, zijn bij de verschillende diensten de verschillende methodes toe te passen, die in de bijlagen zijn uiteengezet.

Zoowel de recruteering voor jonge mannen om van laag naar hoog op te klimmen, als die voor hen die dadelijk op een hooge trede intreden, moeten door regels verzekerd worden.

Bij den heerschenden toestand is nog geen algemeen stelsel voor vergelijkende eischen van toelating in te voeren, maar waar zulk een stelsel partitieel reeds bestaat, moet het gehandhaafd blijven.

Wanneer nieuwelingen door de autoriteiten voor den dienst zullen worden aangenomen, zal rekening moeten worden gehouden met het advies van comités.

Bij 't aanstellen van specialisten moet uit 't ruimste veld geput worden.

De opstand in Cuba.

Volgens bericht uit Havana, hebben de regeeringstroepen den ex-president Gomez, de leider van den opstand, en zijn geheelen staf gevangen genomen.

De toestand in Australië.

Hughes beschouwt zich als onmisbaar en hij wil zich daarom aan 't gemeenebest opdringen. Nadat het referendum uitspraak had gedaan tusschen hem en de tegenstanders van dienstplicht, had hij plaats behooren te maken voor een van de leiders der oppositie. Hij bleef, hij wist zich staande te houden, al teekende de arbeidspartij al sterker en beslister verzet. Zooals wij de vorige week nog juist konden aangeven, kwam 't tot een uitbarsting juist toen hij op 't punt stond voor de oorlogsconferentie naar Londen te vertrekken, zoodat hij van de reis moest afzien. 't Huis van afgevaardigden zou in October door een verkiezing bevestigd of omgezet worden, maar 't heeft die termijn niet kunnen halen. Hughes heeft 't ontbonden en de nu in Mei te houden verkiezing zal zich voor of tegen hem hebben te verklaren. De helft van den Senaat zal vóór Juli ook aan een stembusstrijd onderworpen worden, de andere helft is onwrikbaar. Dit vaste gedeelte telt al 14 tegenstanders op 4 aanhangers van den voorzitter van den ministerraad.

Rechtstreeks gevolg van deze woelingen is al vast dat Hughes niet naar de rijksconferentie zal gaan, hij moet op zijn post blijven en de leiding van den verkiezingsveldtocht in handen houden.

Fischer, die als permanente hooge commissaris voor Australië in Londen is, zal vermoedelijk opdracht krijgen om zijn land ter conferentie te vertegenwoordigen, maar zijn mandaat zal een meer beperkt zijn. Daar 't wachten nu alleen op generaal Smuts, den vertegenwoordiger van Z.-Afrika was, die thans in Engeland is aangekomen, zal 't bijeenkomen der regeeringsleden en afgevaardigden te Londen nu eerstdaags kunnen plaats hebben.

Bagdad gevallen.

Ditmaal is een succes van beteekenis bereikt. Niet zoozeer om het feit der bezetting van de groote Turksche plaats op zichzelf, als om het bewijs dat er in ligt van verzwakking van 't Turksche leger. Bagdad is een stad, aan wier behoud Turkije en Duitschland heel veel gelegen was. Sedert lang wordt haar naam door geheel de Mohamedaansche wereld met eerbied genoemd, maar door de politiek, die zich om de Bagdad-spoorbaan gesponnen heeft, is haar naam ook in de Europeesche staatkunde een welbekende klank geworden. De toenadering van D. tot T. had haar hechtsten grondslag misschien juist wel in de samenwerking voor 't tot stand brengen van die baan. En terwijl Rusland en Engeland bij de Perzische golf oude aanspraken bleven handhaven, opende D. er een nieuw verschiet door zijn aandeel in dien spoorwegaanleg.

Engeland en Rusland hebben van den oorlog voordeel willen trekken om den D. invloed daar te verdrijven. Een jaar geleden is die poging totaal mislukt en liep zij op het bekende echec bij Koet el Amara uit, de Russen bleven toen eveneens op een grooten afstand van Bagdad.

Dit jaar vermeesterde generaal Maude zonder veel moeite, al was 't na lange voorbereiding, Koet. Tevens maakten de Russen vorderingen. Maar 't seizoen, dat ongunstig voor de operatiën is, nadert, het leek dat de aanvallers nog te ver van hun doel waren om dit vóór 't einde van 't gunstige jaargetijde te bereiken. Het is daardoor een verrassing geweest de bezetting van de begeerde stad te vernemen.

Zonder twijfel zullen de centrale mogendheden dit als een harde noodzaak hebben moeten toelaten. Van der Goltz ware door een ander beleidvol chef te vervangen geweest, maar er waren ook troepen, goed uitgeruste, van alles voorziene troepen noodig, en deze schijnen de centralen voor dit verre oorlogstooneel niet meer beschikbaar te hebben. Dat is, tenzij een anderen kijk op de zaak wordt gegeven, de groote beteekenis van dit wapenfeit, nevenbeteekenis die momenteel de hoofdbeteekenis in direct belang overtreft.

OOST- EN WEST-INDISCH LITERATUUR-OVERZICHT.

Bijzonderheden over het eiland Gebe.

Van tijd tot tijd bevatten de maandblaadjes der zendingscorporaties aardrijkskundige mededeelingen over minder bekende deelen van den Indischen Archipel, welke men elders niet (althans niet zoo volledig) vindt; zoo vinden we bijv. nu in de berichten van de Utrecht-

sche Zendingsvereeniging dezer maand, bijzonderheden over het eiland Gebe (tusschen Halmaheira en Nieuw-Guinea) en zijn bewoners.

Voor zooverre de beschrijving — ze is ontleend aan een brief van zendeling G. Maan — niet speciaal de zending betreft, volgt ze hierachter.

Tot het eiland Gebe behooren nog vier kleinere: het aan de Zuidkust gelegen Fau, de twee noordelijke van Gebe liggende Joi en Oeta en het reeds dicht bij de Radja Empat liggende Gag. Fau en Oeta zijn geheel onbewoond. Op Gag houdt men van tijd tot tijd verblijf om sagoe te kloppen, terwijl men bovendien daar een 10-tal melaatschen heeft geïsoleerd. Op het grootste eiland, Gebe, liggen op de Noordkust drie dorpen: Sanafi, Katjepe en Oemera en op de Zuidkust van Joi vindt men een dorp Oemelal genaamd. Het aantal inwoners van de Gebe-groep bedraagt ruim 1000. De oorspronkelijke bevolking stamt volgens hun legenden af van een menschenpaar, dat uit een grot bij Sanifi, Wetef genaamd, is te voorschijn gekomen. Zij onderscheiden zich in niets van de bewoners van Zuid-Halmahera. Meer in aantal zijn de Papoea's, die hier, òf misschien de werkelijk oorspronkelijke bevolking zijn, òf als slaaf zijn aangevoerd van Papoea. Men zegt, dat het laatste het geval is. Ofschoon geen bepaalde slaven meer, worden zij toch zoo genoemd en verrichten zij speciaal de door het Gouvernement geëischte heerendiensten. Evenals op Halmahera willen de Gebe'ers niet dat deze groep van bevolking de school bezoekt. De taal toont duidelijk aan, dat de bevolking tot de stammen van Zuid-Halmahera behoort. Ik (d. i. dus zendeling Maan) was in de gelegenheid een woordenlijst met ± 1000 woorden in te vullen. Eigenaardig is, dat een zekere klank, aan het Boeli'sche eigen, die zich uit de S bij andere stammen heeft ontwikkeld, ook hier b e g i n t voor te komen. Eigenaardig is ook, dat ik wel 7 verschillende woorden vond voor 10-tal, al naar den aard der voorwerpen, die er mede geteld worden. Alle bewoners, de Papoea's incluis, zijn Mohamedaan; en vrij goed ook.

Het land levert niet veel op. Herten komen er niet voor; varkens op Gebe veel, doch daar hier vroeger veel walvischvaarders en zeilschepen kwamen (er zijn nu nog lieden, die enkele woorden Engelsch kennen), lijkt het me waarschijnlijk, dat die hier varkens hebben gebracht. De bevolking zegt, dat zij ze in hun heidenschen tijd van Halmahera hebben ingevoerd, doch het type van varken vertoont heel weinig overeenkomst met het gewone wilde zwijn van Halmahera. Op Joi enz. komt het varken niet voor, daar vindt men de meeste cocosboomen; meer dan op Gebe, dat over 't algemeen onvruchtbaar is, vooral op het niet hooge gebergte. Het klimaat is er vrij goed. De levensmiddelen zijn er duur. Het land bevat nagenoeg geen sagoe, op Gag uitgezonderd. Men haalt sagoe van Waigeo en vroeger vooral rijst van Amberlaken op Nieuw-Guinea; tegenwoordig meer van Patani. Er schijnt vroeger veel verkeer met Noord Nieuw-Guinea te hebben plaats gehad. Er zijn nog messoorten, die men op Gebe pisau pandita noemt, een overblijfsel uit vroegere tijden, toen de zendelingen op N. Guinea nog met messen, enz. moesten betalen, wat zij van de bevolking kochten.

Ceres.

In het Maart-No. van dit maandblad vervolgt de heer P. L. Mohr zijn beschouwingen over het leven van den suikerchemist in Ned.-Indië. Met genoegen leest men de raadgevingen en ervaringen van dezen optimistischen schrijver.

Een studie over de Indianen der Guiana's.

Het 13e jaarlijksche rapport van het ,,Bureau of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution", dragende het jaartal 1915, doch welke publicatie eerst thans hier te lande is verspreid, bevat een uitgebreide monographie, getietld: ,,An inquiry into the animism and folk-lore of the Guiana Indians." De schrijver, Walter E. Roth, heeft blijkens zijne literatuur opgave ook gebruik gemaakt van Nederlandsche gegevens over de Indianen van West-Indië. Zijn studie maakt een degelijken indruk en geeft wellicht stof tot bespreking door den schrijver der rubriek West-Indië in dit blad.

Over de afleiding van den naam Makassar.

Naar aanleiding van een artikeltje, voorkomende in de ,,Makassaarsche Courant" onder het hoofdje: Ook een spellingkwestie", en dat wij in ,,De Kroniek" d.d. 10 Februari j.l. overnamen, schreef een lezer van eerst genoemd blad:

Onlangs las ik in de ,,Makassaarsche Courant" een en ander over den naam van onze stad. De vraag werd gedaan of het Makassar, dan wel Makasser moet zijn. Dan hier eenig licht terzake.

Onder de inlanders op Zuid-Celebes bestaat er feitelijk geen plaats, die Makassar wordt genoemd. De stad onzer inwoning heet onder hen Djoempandang, afgeleid van Oedjoeng = hoek en Pandang = ananas. Iemand van het binnenland naar Makassar reizende, zegt niet: ,,ik ga naar Makassar", maar ,,ik ga naar Djoempandang." En wil hij niet speciaal naar Makassar, maar b.v. naar de omstreken van Makassar gaan, dan zegt hij, als hij Makassaar is: ,,ik ga naar boetta Mangkasara" = land van Makassar, en als hij Boeginees is ,,ik ga naar Tana Mangkasà". Onder boetta-Mangkasara wordt verstaan het gedeelte van Zuid-Celebes gelegen van af Topedjawa tot Tallo (en niet Tello, zooals altijd wordt geschreven).

De inwoners van dat deel van Celebes heeten dan ook Makassaren. Het zuiverste Makassaarsch wordt in Takalar gesproken. Hier te Makassar is die taal al vermengd met andere dialecten.

Het ontstaan van den naam Makassar voor onze stad moet worden toegeschreven aan de O.-I. Compagnie, die onder admiraal Speelman, de Bonieren komende helpen tegen Gowa, onze plaats Makassar noemde.

De schrijfwijze Makasser is absoluut verkeerd, om dat het woord Makassar afgeleid is van Mangkasarà, waarin de letter e niet voorkomt. (De Kroniek)

Dr. K. W. van Gorkom's Oost-Ind. cultures.

Van den nieuwen druk van dit standaardwerk (uitgegeven onder redactie van Dr. H. C. Prinsen Geerligs) is de 2e aflevering verschenen bij J. H. de Bussy te Amsterdam. Ze bevat het vervolg van de bodem-beschrijving, door Dr. D. J. Hissink.

Hekmeijer & Corporaal's uitgave der Wetten, enz.

No. 20 der uitgaven van Hekmeijer en Corporaal's wetten en verordeningen van Nederl.-Indië, bevat de verordeningen op het beheer der wees- en boedelkamers in Indië. O. m. vindt men er in behandeld: Instructie weeskamers, Reglement boedelmeesteren, Huishoudelijk reglement, Kasbeheer, Tarieven, Samenstelling en bezoldiging, Onbeheerde en militaire nalatenschappen. Het deeltje is van een Register voorzien en bewerkt door Mr. F. C. Hekmeijer.

De Handel.

In het Maart-Nr. zet de heer J. Sibinga Mulder zijne beschouwingen voort over de administratie eener suikeronderneming op Java. Schr. is nu gekomen tot de eigenlijke boekhouding, aan het bedrijf verbonden.

Neerlandia.

Het Maart-Nr. geeft het portret van wijlen Jan Dinger, met kort waardeerend bijschrift door den heer Th. G. G. Valette. — Verder bespreekt de hr. V. onder 't opschrift: ,,Hygiënische toestanden in Nederl.-Indië" het eerste deel van Tillema's Kromoblanda. — De heer Fr. Oudschans Dentz wijdt nog een enkel woord aan de Suriname-herdenking (met kiekjes).

De Macedoniër.

De Maart-afl. van dit zendingsperiodiek bevat het slot van R. Hamming's levensbeschrijving van den Batak-zendeling Nommensen. — Ds. D. K. Wielenga vervolgt zijn historische beschouwing over het eiland Soemba. Schr. behandelt thans het tijdperk van Controleur Roskott en Pluim Mentz (1874—1876). — Dr. H. A. van Andel schetst het werk der Gereformeerde Zending op Midden-Java.

De Indische Mercuur.

Inhoud van No. 10: Toekomst van de salpeter-industrie in Chili, door Dr. H. C. Prinsen Geerligs. — Zorg voor kraamvrouwen en zuigelingen te Cheribon, door v. L. — Studies over wortelschimmels in de tropen, door Prof. Dr. J. Westerdijk. — De onlusten op Cuba en de suikerindustrie, door Dr. H. C. Prinsen Geerligs. — De toepassing der electriciteit in de suikerfabrieken. — Proefstation voor Vorstenlandsche tabak, besproken door P. Hondius Jr. — De jaarbeurs te Utrecht. — De beteekenis van de tabakscultuur en -bereiding in de afdeeling Toeban. — De overzeesche handel en de oorlog. — Kultuurberichten. — Kleine mededeelingen. — Verslagen van Maatschappijen. Enz.

Koloniaal Tijdschrift.

De Maart-afl. opent met eene beschouwing van Controleur E. Gobée over het politiek beleid ten aanzien der Buitenbezittingen, tevens een beeld gevend van het verloop der vestiging van ons gezag in den Indischen Archipel. Het opstel wordt in een volgende afl voortgezet. — De heer Fr. Oudschans Dentz schrijft een historisch opstel over de kolonisatie van Guyana (tekst zijner onlangs voor de afd. 's-Gravenhage der Vereeniging ,,Oost en West" gehouden voordracht.) — De heer S. de Graaff artikelt over bestuurshervorming in Nederl.-Indië, voornamelijk wat betreft de hoogere Inlandsche bestuursambtenaren. — Over beschikkingsrecht aan de Inlandsche gemeenten schrijft de heer G. L. Gonggrijp Sr. Z. i. behooren de rechten van den Inlander op den grond enz. geëerbiedigd te worden maar niet uitgebreid ten koste van de rechten der gemeente. — De heer Ch. P. J. Blok vervolgt zijn overzicht van de Indische Begrooting voor 1917. — Verder, behalve een stukje van den heer H. T. Damsté, over een Atjehsch raadsel, dat overeenkomt met een raadsel hetwelk in de oudheid de Sphynx aan Oidipus gaf op te lossen, de gewone rubrieken, Verscheidenheden, door H. Doeff. — Kroniek, door Tertius. — Inlandsch en Chineesch persoverzicht, door A. H. J. G. Walbeehm. — Vreemde Koloniën. — Bibliographie.

H. W. Forbes. †

De ,,Ind. Mercuur" van 9 dezer bevat een levensschets van den heer H. W. Forbes, den 12den Febr. op eene reis naar Indië, a. b. van het stoomschip ,,Rindjani" in de Roode Zee overleden, wiens dood de schr. een groot verlies voor de Koloniale Nijverheid noemt. De heer F. had een merkwaardigen levensloop; als luitenant der genie van het Nederl.- leger begonnen, vroeg hij als kapitein ontslag uit den dienst om zich te verbinden aan de Duitsch-Nederlandsche Telegraaf-Maatschappij, welke hem de installatie en organisatie van het hoofdstation te Shanghai opdroeg; later was hij in verschillende betrekkingen op Sumatra, Java en Borneo verbonden aan de Bataafsche Petroleum-Maatschappij.

De Ingenieur.

In het Nr. van 10 Maart een uitvoerig artikel van den heer E. C. Abendanon over de wijziging der Indische mijnwet. Het door den schr. ingenomen standpunt spiegelt zich duidelijk af in zijne conclusies, welke, in hoofdzaken, luiden:

Noodig is de instelling van een Gouvernements-geologischen dienst in Ned.-Indië met het doel om langs systematischen weg te komen, eerst tot een algemeene geologische kennis van geheel Ned.-Indië, stelselmatig vast te leggen in voor het publiek verkrijgbare beschrijvingen, schetskaarten en afbeeldingen, en vervolgens tot een steeds dieper gaande kennis en bovendien met het doel om een zoodanig, die zich voor het opsporen van delfstoffen interesseert, of zich daarmede bezig houdt, voor te lichten in den uitgebreidsten zin van het woord.

De Staat heffe zijn allengs, in strijd met de bestaande mijnwet, ontstane monopolie voor de opsporing van delfstoffen in Ned.-Indië op en herstelle de Mijnwet. Naast de Mijnwet stelle hij zoo spoedig mogelijk een practisch bruikbare ordonnantie.

De bevordering van een toestrooming van particulier initiatief en particuliere concurrentie zij het doel van den Staat.

Indisch Genootschap.

Verschenen is het verslag der vergadering van het Indisch Genootschap van 23 Januari j.l., waarin de heer M. van Geuns een rede hield over de ontwikkeling van het universitaire onderwijs in Oost- en Zuid-Azië, speciaal in de Filippijnen, Japan, China en Fransch Indo-China.

Den 30en Januari vervolgde de heer v. G. zijn voordracht met uitvoerige mededeelingen over de wijze waarop dat onderwijs is ingericht in Britsch-Indië; dit gedeelte zal weldra in druk verschijnen.

Mededeelingen.

Van de Afd. Utrecht en Omstreken:

VOORDRACHT van *Mejuffrouw Augusta de Wit*, uit Amsterdam, in het *Gebouw van den Nederl. Protestantenbond, Boschstraat 7*, op *Vrijdagavond 16 Maart a.s., 8 uur.*

Onderwerp: „*De Battaks*", (met lichtbeelden).

Voor introductie van niet-leden kunnen de leden zich wenden tot de Secretares.

J. J. LAGERS, Burgstraat 48.

Van de Afdeeling Leiden:

Verslag van het door de Afdeeling verrichte gedurende 1 Januari 1916 tot 1 Januari 1917.

Kon uw verslaggever gedurende de laatste jaren telkenmale wijzen op een door het Bestuur georganiseerde lezing, in het afgeloopen jaar moesten pogingen om den leden der afdeeling wederom een interessanten avond te bereiden, helaas falen! Immers, toen tot de personen, die 15 Maart j.l. te 's-Hage aan „de Indische kunstavond voor den watersnood in Indië" met zooveel succes hadden medegewerkt, de uitnoodiging werd gericht, alhier een reprise dier voorstelling te geven, was het antwoord, dat eenigen dier medewerkenden wegens voorbereiding voor examens verhinderd waren zich voor een dergelijke uitvoering wederom beschikbaar te stellen; dientengevolge kon aan die uitnoodiging geen gevolg worden gegeven.

Den 1 Juli j.l. werd de jaarlijksche algemeene vergadering der Vereeniging te dezer stede gehouden, bij welke gelegenheid ons bestuur en dat der Studentenafdeeling als gastheeren fungeerden.

In de samenstelling van het bestuur kwam geen verandering.

Wat het ledenaantal betreft bedroeg dat volgens het laatste verslag 51, door bedanken en verhuizen naar elders en geringe toetreding van nieuwe leden verminderde dat aantal tot 47.

De financieele toestand blijft gunstig; een vrij belangrijk bedrag kon op nieuwe rekening worden overgeschreven.

Leiden, 27 Februari 1917.

De Secretaris,
E. RIJKE.

—

Geldelijke Verantwoording.

Baten.

1	Saldo van 1915	*f* 76.65^{5}
2.	Contributie van 51 leden over 1916 (zie kasboek), 20 Jan. 31 leden *f* 64.— 22 Jan. 20 leden *f* 44.—	„ 108.—
3.	7 Febr. Spaarbankrente over 1915	„ 3.25
4.	27 Nov. Bijdrage der Studenten-afd. van „Oost en West" in de kosten der Alg. Verg., gehouden te Leiden (zie strook postwissel)	„ 15.—
	Totaal	*f* 202.90^{5}

Lasten.

1.	22 Jan. Inningskosten der contributie van 51 leden	*f* 5.10
2.	25 Jan. Afgedragen aan het H. B. 38 pct. van *f* 108.— (zie reçu postw.)	„ 41.04
3.	Onkosten bij dien postwissel *f* 0.20 Port der geld. verantw. enz. aan het H. B. „ 0.10	„ 0.30
4.	23 Febr. Jaarl. bijdrage aan de Vereen. Oud-Militairen „Prinses Juliana" te Putten over 1916 (zie kwitantie)	„ 2.—
5.	29 Febr. Afgedragen aan het H. B., naar aanleiding der circulaire van den secr. der afd. Leiden, dd. 14 Nov. '15 (zie reçu postw.)	„ 15.—
6.	Onkosten bij dien postwissel	„ 0.10^{5}
7	20 Maart. Zaalhuur verg. 11 Mrt. 1916 (Zie kw.)	„ 3.20
8.	23 Maart. E. IJdo. Kaarten bewijs lidmaatschap *f* 3.75 en convocatie-biljetten Alg. Verg. *f* 2.— (zie kw.)	„ 5.75
9.	Aan den secretaris, voor gedane voorschotten over 1915 (zie kw.)	„ 13.59
10	11 Mei. Advertentie Leidsch Dagblad (Zie kw.)	„ 2.25
11.	3 Juli. Onkosten alg. vergadering (zie kw.)	„ 57.59
12.	27 Nov. Onkosten postw. Studenten-afd. 27 Nov. (twee briefkaarten ter accusatie der ontvangst)	„ 0.05
13.	27 Dec. Bijdrage in de contributie van het Oranjekruis over 1916	„ 5.—
	Saldo	„ 51.93
	Totaal	*f* 202.90^{5}

De Penningmeester,
D. KOUMANS.

Van de Afdeeling 's-Gravenhage:

Verslag over het jaar 1916.

Bestuur.

In het begin van het jaar overleed Mej. A. J. van Loghem, sinds 1913 lid van het Bestuur.

Bij de begrafenis waren tegenwoordig de Voorzitter en de Secretaris.

In waardeerende woorden herdacht de Voorzitter, de heer R. Zuijderhoff, de verdiensten van de overledene; een bloemstuk werd namens de Vereeniging op het graf gelegd.

In de algemeene vergadering van 26 Februari werden de aftredende leden, de H.H. Dr. H. D. Benjamins en J. A. Soetens, herkozen. In de vacature, ontstaan door het overlijden van mejuffrouw M. M. A. Maarschalk werd voorzien door de verkiezing van mevrouw G. T. J. van Aalst-Koopman.

Leden.

Op 1 Januari bedroeg het aantal leden	802
Bijgekomen	183
Totaal	985
Afgegaan:	
Naar andere afdeelingen	70
Overleden	14
Bedankt	46
Geweigerd te betalen	4
Totaal	134
Aantal leden op 31 December	851

Een winst van 49 leden, hoofdzakelijk te danken aan den heer A. A. C. Harting, die met onverpoosden ijver voortgaat propaganda voor de Vereeniging te maken.

Statuten.

Door de wijziging der statuten van het Hoofdbestuur, werd het noodzakelijk, dat die onzer afdeeling daarmede in overeenstemming werden gebracht.

In de Alg. Verg. van 29 Februari werd het Bestuur gemachtigd daartoe het noodige te verrichten.

Buitengewone alg. verg.

Hadden niet plaats.

Lezingen enz.

I. Den 21 Januari hield de heer J. Sibinga Mulder zijn 2e lezing over „onze taak en toekomst in N. O.-I.," met bioscope-films.

II. Den 15en Maart werd door de Ind. Vereeniging en de Indologische Studenten Vereeniging een Ind. kunstavond gegeven ten voordeele van de noodlijdenden van den watersnood in N. O.-I.

Aan de afd. 's-Gravenhage was de leiding der uitvoering opgedragen.

Deze uitvoering, bijgewoond door H. M. de Koningin en Z. K. H. den Prins der Nederlanden, had een groot succes.

De zaal was geheel uitverkocht en de aanvragen om toegangsbewijzen nog zoo talrijk, dat den 17en Maart een 2e uitvoering werd gegeven.

Aan de Watersnood-commissie kon ruim *f* 4600.— worden afgedragen.

III. Voordracht van Dr. H. J. Lovink, Directeur van het Dep. van Landbouw, Nijverheid en Handel in N. O.-I. over „getroffen en nog te treffen maatregelen in het belang van Ind. Nijverheid".

IV. Lezing van den Heer L. M. F. Plate, Ass.-Res. over de koppensnellers van Z. Nw. Guinea", met lichtbeelden.

V. Lezing van Mej. Kitty Ament over „Ind. Kunst en muziek", met lichtbeelden.

Alle lezingen hadden plaats voor een goed gevulde zaal en oogstten veel bijval.

Leeszaal (Laan van Meerdervoort 187).

Wordt vrij regelmatig bezocht, toch zou het bezoek, in verband met het groot aantal leden onder de met verlof aanwezige Ind. Ambtenaren en particulieren, grooter kunnen zijn, daar de Leestafel goed voorzien is van Ind. nieuwsbladen, tijdschriften, enz.

Commissie voor opvoeding, onderwijs, huisvesting, enz.

Talrijk waren de aanbiedingen van families, die zich met de opvoeding van kinderen wenschen te belasten, de aanvragen daarentegen gering; ook de aanbiedingen van pensions, gemeubileerde kamers of kwartieren en inboedels ter overname overtroffen de aanvragen.

Adressen voor muziek-, teeken- en schilderlessen, alsmede voor lessen in Westersche talen en Maleisch, werden enkele malen gevraagd, ook enkele aanbiedingen kwamen voor.

Commissie voor hulp aan werkzoekenden en raad aan naar Indië vertrekkenden.

De aanbiedingen van Inl. bedienden hielden ongeveer gelijken tred met de aanvragen, die van kinderjuffrouwen en dames voor de huishouding of gezelschap overtroffen de aanvragen.

Voorts boden enkele dames zich aan voor winkeljuffrouw of voor eene administratieve betrekking, waarvoor begrijpelijkerwijze geen aanvragen binnen kwamen.

Hoewel het ledental in het afgeloope njaar een mooien sprong voorwaarts maakte, is het toch nog te klein in vergelijking met de duizenden van Indischgasten in den Haag, waarom wij weder een beroep doen op onze leden, om mede te werken tot den bloei der Vereeniging; een groot aantal leden stelt ons in staat onze werkingsfeer uit te breiden.

De Voorzitter,
R. ZUIJDERHOFF.
De Secretaris,
J. A. SOETENS.

Rekening en Verantwoording.

Ontvangsten.

Saldo in kas op 1 Januari 1916	*f* 749.68^{5}
Geinde contributies	„ 2442.50
Van het verkocht papier	„ 11.50
Gekweekte renten	„ 22.47^{5}
Totaal	*f* 3226.16

Uitgaven.

Toelage Algemeen Secretaris	*f* 600.—
Bureauhuur	„ 400.—
Afgedragen aan het Hoofdbestuur	„ 839.11
Telefoonaandeel Afdeeling	„ 40.—
Contributies	„ 20.—
Abonnement tijdschriften	„ 32.—
Terugbetaalde contributie	„ 2.50
Aan lezingen	„ 91.35
Huur Familie Bioscoop	„ 50.05
Lichtbeelden	„ 25.05
Huur zaal Oranjesocieteit	„ 30.10
Telefoon van den heer Harting	„ 67.60
Innen contributies, verschillende rekeningen en porto's	„ 178.39
Saldo in kas op 31 December 1916	„ 850.—
Totaal	*f* 3226.16

's-Gravenhage, den 27 Februari 1917.

De Penningmeesteresse,
(w.g.) M. TEN BOSCH—Bosscher.

Gezien en goedgekeurd.
De Commissie van Verificatie,
(w.g.) M. G. MEIJER.
M. L. STEINBUCH.
B. VAN HENGEL.

Ingezonden.

Wil de redactie zoo goed zijn de aandacht van de zout-industriëelen op de Nederl. W.-I. Eilanden te vestigen op onderstaand bericht in de „Haagsche Post" van 24 Febr.?

X.

Een Spaansche Vinding.

Het is bekend, dat de kalilagen in de buurt van Barcelona nog steeds niet aan de markt gebracht worden, omdat het door den oorlog niet mogelijk is de noodige materialen voor het bouwen der mijnen te krijgen. Er komen nu berichten uit Spanje, die er op wijzen, dat daar een ernstige stap is gedaan voor het oplossen van het kaliprobleem. Een chemicus, Dr. Granell, heeft er herhaaldelijk op gewezen, dat het mogelijk is uit zeewater „zeekainiet" te bereiden, terwijl dit uitstekend geschikt is voor meststof. Hij geeft ook een plan aan dat commercieel uitvoerbaar is. Op vele plaatsen in Spanje en andere landen wordt zeezout gewonnen uit zeewater, door dit in groote bassins te laten verdampen. Als het zeezout op den bodem der ondiepe bassins grootendeels uitgekristalliseerd is, laat men het overblijvende moederloog meestal weer in zee loopen. Dat moederloog nu is vooral rijk aan kali- en magnesiumzouten, die door verdere indamping te winnen zijn. Er wordt ten slotte een vaste stof verkregen, die zeer sterk gelijkt op de echte kainiet uit de Duitsche kalimijnen. Het is sterker hygroscopisch, hetgeen voor droge landen een zeer groot voordeel is. Daar ook in andere warme landen met droge zomers enorme zoutparken bestaan, kan de bereiding van zeekainiet voor vele streken van groot belang worden en bij flink aanpakken een zegen worden voor de geheele wereld.

Vereeniging OOST en WEST.

Afdeeling 'S-GRAVENHAGE.

Aan het Bureau **Laan van Meerdervoort 187,** zijn van **10—12** en van **2—4** uur (uitgezonderd Zaterdagsmiddags) inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken voor:

Muziek- en Zanglessen.	Lessen in Machineschrijven en Stenografie.
Teeken- en Schilderlessen.	Dame als Hoofd — of hulp in de huishouding.
Lessen in moderne talen.	Dame als Lectrice of Dame van gezelschap.
Fransche-, Duitsche-, Engelsche- en Italiaansche Conversatielessen.	Kinderjuffrouw in Indië.
	Indische massage en manicure, uitsluitend voor Dames en kinderen.
Opleiding admissie examen H. B. S. en Gymnasium.	
Handwerklessen.	Zweedsche gymnastiek, Heilgymnastiek, enz., uitsluitend voor Dames en Kinderen.
Schrijf-, Kopiëer- en Vertaalwerk.	

Deze inlichtingen zijn ook te verkrijgen op schriftelijke aanvraag bij den Secretaris der Commissie voor hulp aan werkzoekenden, den heer J. A. SOETENS, **Ieplaan 11.**

Aan bovengenoemd adres zijn ook inlichtingen te bekomen omtrent Families, die zich belasten met de opvoeding van kinderen, omtrent hotels, pensions, inrichting, medische hulp, onderwijs enz.

☞ Indische Dienstboden kunnen zich aangeven in **Laan van Meerdervoort 187** voor eene verandering van dienst, of een dienst bij een naar Indië terugkeerende familie; hetzij schriftelijk of mondeling; voor eene voorloopige opname tot het tijdstip van weder in dienst treden bestaat geen gelegenheid.

OPGAVE van Leden der Vereeniging „Oost en West", die zich beschikbaar stellen voor het geven van privaatlessen in Indische talen.

A. H. J. G. WALBEEHM, Hooge Rijndijk 55, Leiden. — Javaansch. — Maleisch.
Mr. E. RIJKE, Witte Singel 46, Leiden. — Javaansch. — Maleisch. — Madoereesch.
S. TAGOR, Inl. Veearts, Burg. Reigersstr. 51bis, Utrecht. — Maleisch. — Battaksch.
W. G. HAUFF, Voorzitter der Federatie van Ned. Stenografie-leeraren in Ned.-Oost-Indië, Vaartweg 75, Hilversum. — Maleisch. — Boekhouding b. d. Suiker-Industrie volgens The Decimal Classification and Relativ Index by Melvil Dewey.
IBRAHIM GELAR DATOEK TAN MALAKA, Korte Singel 36, Bussum. — Maleisch. (Nadere informaties Ned.-Ind. Onderwijs- en Studiekas, Rokin 84, Amsterdam).
MAS SAMSI, Leeraar Mal. taal aan de Handelsschool te Rotterdam, Schietbaanlaan 19, Rotterdam — Javaansch. — Maleisch.

LEDEN, die in deze opgave opgenomen wenschen te worden, kunnen zich opgeven aan den Secretaris der Vereeniging, Heulstraat 17, 's-Gravenhage.

*** Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging *„Oost en West"*, Heulstraat 17, Den Haag zijn de navolgende werkjes verkrijgbaar:

a. **Een Boekje over onze Oost voor hen, die er niet geweest zijn.**
door J. H. en H. B.
Prijs: 1 exemplaar **f 0.10.** 50 ex. **f 2.80.**

voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 2.20** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

b. Onze Oost II. **Iets over den Inlander en zijn Zieleleven.**
door T. J. BEZEMER.
Prijs: 1 exemplaar **5 cent.** 50 ex. **f 2.—;**

voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 1.55** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

*** Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging „Oost en West", Heulstraat 17, de Firma MARTINUS NIJHOFF, Lange Voorhout 9, Den Haag, en andere Boekhandelaren zijn verkrijgbaar:

a. Onze West: **De Kolonie Suriname,** door REMAN IRÜS (FRED. OUDSCHANS DENTZ);
II. **De Kolonie Curaçao,** door M. VICTOR ZWIJSEN, Oud-Rector van het Colegio „Santo Tomás" te Curaçao.
Prijs per exemplaar **f 0.25** en f 0.03 frankeerkosten

b. Staats- en partic. betrekkingen in onze Overzeesche Bezittingen; Werkkring en Vooruitzichten
No. I. **De Bestuursambtenaren in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten
No. II. **De Geëmployeerde bij de Javasuiker-Industrie.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. III. **De Rechterlijke Ambtenaar in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.15** per exemplaar en f 0.01 frankeerkosten.
No. IV. **De Ingenieur in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.40** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. V. **De Ambtenaar bij het Boschwezen in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. VI. **De Ambtenaar bij het Onderwijs in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. VII. **De Vooruitzichten van den Nederlandschen arts in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. VIII. **De Ambtenaar bij den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen in N.-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. IX. **De Ambtenaar bij de Gouvernements-Marine in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. X. **De Ambtenaar bij den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.

Huishoudelijke- en Keuken-Artikelen.

Kolen- en Gasfornuizen.

Baden en Geysers.

Gas- en Elec. Ornamenten

Haarden en Kachels.

WIJTENBURG-MOLL

MEUBILEERING
BEHANGERIJ STOFFEERDERIJ
INRICHTING VAN VILLA's EN HUIZEN
in huur per maand en per jaar.

Anna van Saxenplein 2 - 's-Gravenhage - Tel. 7255

Luxe Brood- en Banketbakkerij

Willem Renout

Spuistraat 184-186 - Tel. N. 1892 - Torensteeg 7.

AMSTERDAM

J. v. MOORSEL

Schoolstraat 27 - Den Haag - Tel. 2014

EERSTE HUIS

in: Stoffen, Mouselines en Witte Goederen. :: Stalen op aanvraag.

J. VAN DER LUGT & Co.,

WETERINGSCHANS 40. AMSTERDAM.

Electro-Technisch Bureau
:- Telefoon Centrum 79 -:

ELECTRICITEIT OP ELK GEBIED.

Coöperatieve

Amsterdamsche Crediet-, Deposito- en Spaarbank,

Hoofdkantoor: **Rokin 55, Amsterdam.**

CREDIETEN **met** en **zonder** persoonlijke of zakelijke zekerheid, ook aan Indische Ambtenaren en verlofgangers.
SPAARGELDEN. Rentevergoeding **5 pCt.** 's jaars.

Familiepension „KERCHER"

Villa „MATHILDE"

Oude Schev. weg 112-114.

Tel. Interc. Schev. 1256 - SCHEVENINGEN

Noordeinde 6, over de Plaats — **BERNARD DRABBE** — DEN HAAG, TELEFOON 2162

SPECIALITEIT UITZETTEN, LUIERMANDEN
...........EN INDISCHE UITRUSTINGEN...........
in alle prijzen, van de eenvoudigste tot de fijnste.

FIJNE BATIST LINGERIE's, OOK NAAR MAAT OF EIGEN MODEL. Catalogus en opgaven met prijsberekening gratis. Zichtzendingen. Pasmodellen. — Uitgebreide sorteering LINNEN TAFEL-, HUISHOUD- EN BEDBENOODIGDHEDEN. ☛ Matige prijzen.

N. V. Maatschij tot Detailverkoop van

AARDAPPELEN

Kantoor: Z.-O. Binnensingel 106. Tel. Haag 7982.

Over een bedrag van f 20.- wordt f 1.- terugbetaald.

Steeds prima soorten

Over een bedrag van f 20.- wordt f 1.- terugbetaald.

DE WAGENS KOMEN 3 MAAL PER WEEK AAN HUIS.

A. SCHRÖDER & Co.

Groenmarkt.

ONTVANGEN voor het a.s. Voorjaar- en Zomerseizoen een **prachtcollectie:**

KINDERJURKEN

(van 50 tot 80 c.M.)

KINDERHOEDEN

KINDERMANTELS

Confiserie en Chocolaterie Royales

J. A. KRUL.

Grand Salon de Rafraîchissements NOORDEINDE 44,

Vraagt onze CHOCOLADE (alleen prima merken), FIJNE BONBONS en HAAGSCHE HOPJES.

J. N. MULLER,

En gros Singel 233 Telephoon 6011. — Amsterdam — En détail Paleisstraat 45 Gevestigd 1826.

Fabriek en Magazijnen van Koffers, Tasschen en fijne Lederwaren.

WISBRUN & LIFFMANN.

Veenestraat 35-37 - Tel. 2503. - Den Haag.

DAMES MODEARTIKELEN.
ZIJDEN STOFFEN, FLUWEELEN, KANTSTOFFEN.
ALLE SOORTEN GARNEERINGEN, ENZ.

BALARTIKELEN.

Maison SPANJER

COIFFEUR - PARFUMEUR

Warmoesstraat hoek Dam. Gebouw 1913.

AMSTERDAM.

Aparte Salon voor Dames.

Vraagt Uwen langanan „HIGHSPEED" POETSCRÊME

van de American Company of Chemical Products.

Hoofdagent voor Nederland A. J. A. MUSSERT, *'s-Hertogenbosch.*

Met HIGHSPEED poetst gij Uw zilver, koper en nikkel in een minimum tijd.

Sigarenmagazijn

W. H. RUSMAN

Weimarstraat Den Haag
hoek van Bylandtstraat 89-91.
TELEFOON HAAG 8392.

RIPPEN

Pianohandel

PIET HEINSTRAAT 42
ELANDSTRAAT 17.
Tel. 4683.

Verhuren Stemmen

Instituut „VAN WIJNGAARDEN",

Neutrale School voor M.U.L.O Jongens en Meisjes.

2de Schuijtstraat 332 (Duinoord), Den Haag.

Afd. A (6 leerjaren) opleid. H.B.S., Lyceum en Gymnasium
Afd. B (3 leerjaren voor leerlingen boven 12 jaar). Opleiding voor verschillende examens.

Schoolgeld f 60.— tot f 100.— per jaar.

Kleine klassen, ruime lokalen, Centr. verwarming, Electr. verlichting.